

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra sociologie andragogiky a kulturní antropologie

Alice Garrigue Masaryková

Alice Garrigue Masaryk

Bakalářská diplomová práce

Marcela Kostrhounová

Olomouc 2014

Vedoucí práce: PhDr.Mgr. Naděžda Špatenková, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené zdroje.

Ve Šternberku 10. 12. 2014

.....

Marcela Kostrhounová

Poděkování patří mé vedoucí práce PhDr.Mgr. Naděždě Špatenkové, Ph.D. za její praktické rady a připomínky, které mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce a také mé dceři Dianě za její podporu a trpělivost.

Obsah

Úvod.....	5
1. Životopis.....	6
1.1 Rodina.....	6
1.2 Vzdělání.....	9
1.3 Dospělost.....	11
1.4 Veřejná činnost.....	13
1.5 Emigrace.....	15
2. Dílo.....	17
2.1 Vznik a struktura Československého Červeného kříže	17
2.2 Finanční prostředky.....	19
2.3 Péče o zdraví lidu.....	21
2.4 Vzdělávání zdravotnických a sociálních pracovníků.....	22
2.5 Aktivity ČSČK	24
2.6 Předválečná léta.....	26
2.7 Další aktivity.....	27
2.8 Publikační činnost.....	28
3. Sociální práce na začátku 20. století	34
3.1 Sociální práce na přelomu 19. a 20. století.....	34
3.2 Sociální práce po roce 1918.....	35
4. Odkaz Alice Masarykové v sociální práci.....	38
4.1 Boj za práva žen	38
4.2 Boj proti alkoholu.....	41
4.3 Problematika osob s postižením.....	43
4.4 Činnost v sociologické sekci.....	47
4.5 Ženy v práci sociální.....	50
5. Shrnutí.....	57
Závěr.....	58
Použitá literatura.....	59
Příloha.....	64

Úvod

Sociální práce má své počátky v dávné historii a postupně se její forma měnila. V 19. století byla sociální péče poskytována pouze jako dobrovolná činnost a teprve na přelomu 19. a 20. století se započalo s její profesionalizací. Na tomto úseku se angažovaly zejména ženy, které v sociální práci nacházely smysluplné uplatnění. Nelehké počátky tohoto úsilí spojené s osudem významné představitelky oboru sociální práce přiblížím na následujících řádkách.

Cílem této bakalářské práce je popsat životní etapy, cíle a výsledky celoživotního úsilí jedinečné osobnosti na poli sociální práce Dr. Alice Garrigue Masarykové, zakladatelce sociální práce v českých zemích. Tato žena mě inspirovala svou odvahou měnit v tehdejší společnosti dlouho zavedené zvyky a také svým porozuměním pro potřeby jiných.

Celá práce je rozdělena na čtyři hlavní části, které jsou pro větší přehlednost rozděleny do kratších kapitol. První část této bakalářské práce bude patřit životopisu, kde chronologicky seřadím nejdůležitější životní mezníky osobního i pracovního života Alice Masarykové. V druhé části popíšu její životní dílo, především činnost a zásluhy v Československém Červeném kříži, kterému věnovala podstatnou část svého života a vybudovala z něj organizaci světové úrovně. Další část se bude týkat sociální práce na začátku 20. století a její postupné přeměně na organizovanou činnost v kontextu s Alicí Masarykovou. Poslední část bude patřit odkazu Alice Masarykové, kde se kromě koncepce jejího přístupu sociální práce budu zabývat i přínosem pro současnost.

1. Životopis

Alice Garrigue Masaryková se narodila 3. května 1879 ve Vídni jako prvorozené dítě manželů Tomáše a Charlotty Masarykových (Skilling 2001, s. 63).

1.1 Rodina

Tomáš Garrigue Masaryk se narodil 7. března 1850 v Hodoníně jako nejstarší z dětí Josefa Masárika a Terezy Masárikové. Dětství prožil převážně v Hodoníně. Ve svých zhruba 14 letech odešel do Vídně se záměrem vyučit se zde zámečnickem. Později začal studovat gymnázium v Brně, ale maturitní zkoušku složil v roce 1872 na vídeňském gymnáziu. Dále pokračoval studiem na Vídeňské univerzitě. Po obhájení doktorátu strávil další roky v Německu na univerzitě v Lipsku, kde se seznámil s Charlottou Garriguovou (Masaryková 1994, s. 9-11).

Charlotta Garrigue Masaryková se narodila 20. listopadu 1850 v americkém Brooklynu, ale měla evropské předky. Jejími rodiči byli Rudolph a Charlotta Garriguovi. Otec napřed podnikal v knihkupectví, později se stal spoluzakladatelem prosperující protipožární pojišťovny, matka byla zbožná a měla sociální cítění, pomáhala všem potřebným. Dětství a mládí prožila Charlotta Masaryková na předměstí New Yorku. Toužila po vzdělání, zajímala se o výtvarné umění a o hudbu. V 17 letech odjela studovat hudbu na konzervatoř do Lipska. Chtěla se stát klavíristkou, ale po třech letech musela kvůli zraněné ruce studia zanechat. V roce 1877 Lipsko znovu navštívila a setkala se zde s Tomášem Masarykem. Oba byli velmi zbožní, společně se věnovali četbě filosofických děl a tímto sblížili (Polák 1992, s. 5-12).

Vznikl mezi nimi hluboký vztah a později se vzali. Sňatek uzavřeli 15. března 1878 v Americe a po několika dnech odjeli do Vídně (Masaryková 1994, s. 14). Po svatbě si Tomáš Masaryk přidal

Charlottino přijetí ke svému, na důkaz úcty ke své manželce. Tomáš Masaryk působil jako soukromý docent na univerzitě ve Vídni. Když mu bylo v roce 1891 nabídnuto místo profesora na české univerzitě, neodmítl (Polák 1992, s. 15-19). Alice Masaryková vyrůstala v prostředí vzdělané rodiny.

Alice Masaryková žila ve vzdělané rodině. V Praze Tomáš Masaryk vyučoval na filozofické fakultě, kde měl funkci řádného profesora české univerzity. Přednášel dějiny filozofie, logiku, etiku, základy sociologie a psychologie. Aktivně se zapojil do společenského a politického dění a svá stanoviska publikoval převážně v časopisu „Čas“ a „Naše doba“ (Ottovo nakladatelství 2006, s. 182). Charlotta Masaryková v rámci svých možností překládala i publikovala a také vyvíjela společenské aktivity. Zajímala se o společenské a veřejné dění a spolupracovala s newyorskými novinami „The Sun“ (Lovčí 2007, s. 29).

Alice Masaryková byla nejstarší z pěti dětí Masarykových. Herbert, který byl o rok mladší, se narodil ještě ve Vídni v roce 1880. V Praze se narodili její další tři sourozenci - Jan se narodil v roce 1886, Eleonor se narodila v roce 1890 (zanedlouho po narození zemřela), Olga se narodila v roce 1891 (Skilling 2001, s. 63).

Alice Masaryková měla se svými sourozenci vždy vřelý vztah. V mladším věku si nejvíce rozuměla s Herbertem, se kterým si byla věkově nejbliže. Herbert zemřel předčasně v roce 1915 (Skilling 2001, s. 15-41) V období po druhé světové válce byla nejvíce v kontaktu s bratrem Janem, který se stejně jako Alice Masaryková angažoval ve veřejné činnosti. Vykovával funkci ministra zahraničí, zemřel tragicky v roce 1948 (Lovčí 2007, s. 347-370). V poslední části svého života trávila více času ve společnosti sestry Olgy (Skilling 2001, s. 131-133). Rodinné klima všechny do určité míry předurčilo k činnosti ve veřejné či kulturní sféře.

Alice Masaryková, stejně jako ostatní sourozenci v rodině Masarykových, byla vedena ke kladnému vztahu k umění. Učila se hrát

na klavír od pěti let svého věku, a také každé z dalších dětí ovládalo hru na nějaký hudební nástroj. Podporováno bylo i výtvarné nadání jejího bratra Herberta (Lovčí 2007, s. 29-30).

Rodina Masarykových bydlela v Praze, ale v létě trávila čas na Moravě u Masarykových rodičů a později na Slovensku v Bystrici u Martina. Krásné prostředí a zážitky ovlivnily Alici Masarykovou na celý život a vždy se sem ráda vracela. Nejen ona, ale celá rodina zde byla spokojená (Masaryková 1994, s. 44-54).

Pobyt v obklopení přírodou jim kompenzoval rušný život v Praze, který jim naopak poskytoval možnost být v centru veřejného dění v českých zemích a umožňoval kontakt s kulturním prostředím. Alice Masaryková již od dětského věku navštěvovala v doprovodu rodičů společenské akce a měla možnost účastnit se diskusních sezení, které ve svém bytě pořádali manželé Masarykovi pro své přátele. Při těchto příležitostech se Alice Masaryková seznamovala s aktuálními problémy a osobně poznala mnoho osobností českého politického a kulturního života (Lovčí 2007, s. 33-34).

Tato i další setkání nepochybně formovaly její životní názory na společenské otázky. Alice Masaryková se s rodiči také účastnila různých akcí např. v ženských klubech, které bojovaly za lepší postavení žen. Tomáš Masaryk zde i přednášel (Masaryková 1994, s. 19-20).

Radovan Lovčí ve své knize píše o postoji Tomáše Masaryka: *„Ženám přiznával právo na rovnocenné profesní a intelektuální postavení v životě a vždy upřímně vítal, když se dokázaly úspěšně zhostit do té doby výlučně mužských profesí. ...(...)...Tomáš a Charlotta Masarykovi byli přesvědčení demokraté, patřili k zastáncům rovnoprávnosti obou pohlaví a tento princip důsledně prosazovali rovněž ve výchově svých potomků. Ty se oba manželé snažili vést nejen cestou vzájemné úcty a respektu k oběma pohlavím, ale také a především stezkou samostatného myšlení a uvažování.“* (Lovčí 2007, s. 34-35)

1. 2 Vzdělání

Alice Masaryková absolvovala svoji školní docházku na přípravce Vyšší dívčí školy ve Vodičkově ulici a měšťanskou školu na Josefově ulici v Praze (Masaryková 1994, s. 34-55). V druhé polovině 19. století bylo vyšší vzdělání umožněno jen chlapcům. Ke konci století začaly u nás vznikat různé ženské spolky, prosazující lepší postavení žen a především možnost vyššího vzdělání pro dívky. Emancipační hnutí bylo vedeno zvláště českými spisovatelkami (E. Krásnohorská) a praktickými průkopnicemi byly první učitelky. Velkého úspěchu hnutí dosáhlo založením pražského dívčího gymnázia Minerva a možností studovat na vysoké škole (Machačová, Matějček 2010, s. 437-438).

V roce 1892 Minerva otvírala další ročník a chystala se přijmout dostatečný počet dívek. Tehdy bylo studium nabídnuto Boženou Puklovou, přítelkyní Charlotty Masarykové i Alici Masarykové. Ta se chtěla stát lékařkou a toto byla pro ni příležitost získat potřebné vzdělání. Alice Masaryková na gymnázium skutečně nastoupila a úspěšně jej zakončila po absolvování šesti ročníků. (Masaryková 1994, s. 66-67).

Na přelomu století měly dívky, ač omezeně, možnost studovat na pražské univerzitě. I když se jejich práva zvýšila, stále nedosahovaly rovného postavení s mužskou částí společnosti (Lenderová, Kopiczková, Burešová, Maur 2009, s. 59-60).

Aby Alice Masaryková dosáhla svého cíle, přihlásila se ke studiu medicíny a v roce 1898, ve svých 19 letech nastoupila studium na lékařskou fakultu jako jediná dívka mezi padesáti hochy. Dívky mohly být přijímány jen jako mimořádné posluchačky a neměly možnost skládat zkoušky, ale jen kolokvia. Alice Masaryková absolvovala pouhé dva semestry a studium lékařství ukončila. Od dalšího školního roku se věnovala jen studiu na filozofické fakultě (Masaryková 1994, s. 100-102).

Proč tak náhle ukončila studium oboru, ke kterému vzhlížela už od dětství? Radovan Lovčí mezi možné důvody přerušení studia medicíny řadí ponižující jednání profesorů ke studujícím ženám, převažující zájem o humanitární obory, materiální zaměření profesorů, či krátkozrakost, kterou Alice Masaryková trpěla (Lovčí 2007, s. 48-50).

H. G. Skilling o tomto soudí: „*Mnohem směrodatnější však bylo poznání, že medicína neuspokojuje její potřebu pomáhat lidem. Nesouhlasila s jejím materialistickým pojetím a postrádala v ní duchovní rozměr. Také se domnívala, že ji medicína odcizuje kráse a společnosti. Když s otcem podnikla cestu do Anglie a navštívila Toynbee Hall a další sociální zařízení, utvrdila se v pocitu, že studium medicíny neuspokojuje její zájem o sociální hygienu.*“ Ať to bylo jakkoliv, je zřejmé, že se Alice s ukončením studia dlouho vyrovnávala (Skilling 2001, s. 67).

V dubnu a květnu 1902 se vydala s otcem do Londýna, kde se konal Mezinárodní protialkoholní sjezd, na který byl Tomáš Masaryk pozván. Alice Masaryková zde kromě přípravy materiálu ke své disertační práci uskutečnila se svým otcem setkání s 81letou lékařkou Elisabeth Blackwellovou. Na jaře 1903 obhájila Alice Masaryková svoji disertační práci o Magně Chartě. Následně složila rigorózní zkoušky z historie a filozofie. Tím se stala první ženou, která získala doktorát z historických věd v Čechách. Po promoci odjela na postgraduální studium do Lipska, kde kromě studia historie a ekonomiky navštěvovala sociologické přednášky (Lovčí 2007, s. 57-60). Alice Masaryková absolvovala také roční výuku na berlínské univerzitě, kde studovala ekonomii a sociologii u předních německých profesorů (Skilling 2001, s. 69).

Po ukončení studia na univerzitě, se jí naskytla možnost odcestovat do Ameriky, kde byla dva týdny hostem sociální pracovnice Jane Addamsové. Ve středisku přistěhovalců na předměstí Chicaga měla možnost seznámit se s moderními metodami sociální práce (Masaryková 1994, s.103-104).

1.3 Dospělost

Na základě zkušeností z Ameriky zřejmě Alice Masaryková cítila, že má předpoklady pro povolání sociální pracovnice, ale věděla, že v Čechách dosud není možné takto působit (Skilling 2001, s. 72). Proto v roce 1906 nastoupila jako pedagožka na dívčí lyceum v Českých Budějovicích. Proč volila zrovna České Budějovice, není známo. K vykonávání učitelského zaměstnání postačovalo šest semestrů univerzitního studia a složení státní učitelské zkoušky. Alicin doktorát byl tedy spíše pozitivní výjimkou. Vyučovala němčinu, historii, zeměpis a vychovatelství. Vzhledem k tomu, že měla vzdělání i v jiných oborech, přednášela svým žačkám i z oblasti sociálních, psychologických a biologických věd (Lovčí 2007, s. 79-82).

V roce 1910 Alice působení na českobudějovickém dívčím lyceu ukončila a přijala místo na dívčím lyceu v Praze Holešovicích, kde vyučovala dějepis a pedagogiku (Skilling 2001, s. 72). Zde, stejně jako v Českých Budějovicích, se angažovala v protialkoholních a ženských spolcích a příležitostně publikovala. Současně se výrazně účastnila na rozvoji sociologie a zřízení sociologické sekce na české univerzitě (Lovčí 2007 s. 69-117).

V červnu 1914 došlo v Sarajevu k atentátu na následníka habsburského trůnu, čímž vznikl podnět k rozpoutání 1. světové války, do které se zapojilo několik desítek států, a vyžádala si miliony životů (Ottovo nakladatelství 2006, s. 11). Tomáš Masaryk se od 90. let angažoval na politické scéně a účastnil se tajných schůzek protirakouských českých politiků. Byl u zrodu domácího odboje a v prosinci odešel do zahraničí, kde prosazoval rozpad monarchie a vznik samostatného českého případně československého státu (Ottovo nakladatelství 2006, s. 182). Odcestoval v prosinci 1914 společně s dcerou Olgou, která byla ve špatném psychickém stavu po rozvodu. Za

hranicemi měl připravovat podmínky pro vznik samostatné republiky (srov. Polák 1992, s. 34-35 a Lovčí 2007, s. 139).

Během války byla situace v rodině Masarykových velmi složitá. Tomáš Masaryk byl považován za nepřítele státu a samotná Alice Masaryková se setkala s represí. Byla obviněna z podílu na úschově Masarykových spisů, z protistátní činnosti vzniklé spoluprací s otcem a z vlastizrady. Hlavní vina spočívala v tom, že odevzdala všechny Masarykovy rukopisy E. Benešovi. Na základě tohoto obvinění byla zatčena a uvězněna (Lovčí 2007, s. 148-150).

Nejen její uvěznění, ale také celospolečenská situace a především rodinné problémy (smrt bratra Herberta, nemoc matky, duševní zhroucení sestry Olgy po rozvodu...) způsobily, že se postupem času u Alice začaly prohlubovat stavy beznaděje: *„Byla jsem připravena na třicet let usilovné soc. hygienické práce – a bylo mi těžko věřit, že nebude možno přípravy využít. A přec zřejmě tomu tak. Prošla jsem poměr svůj ke všem lidem mně blízkým a dívala jsem na sebe jako mrtvou.“* (AMU AV ČR, fond Alice Garrigue Masaryková, karton I, jednotka 6, náčrtky a poznámky ke kriminálu, s.7)

Ale i špatná zkušenost může člověka posílit. Tuto skutečnost si uvědomila i Alice Masaryková a poté, co se její stav zlepšil, využila prostředí věznice a čas zde strávený ke studiu „sociálních případů“. Později se ve svých dopisech matce svěřuje, že tato zkušenost a poznání úplně jiného života, na jaký byla dosud zvyklá, jí dala větší náhled než jakákoliv učebnice sociální patologie. Během svého uvěznění byla tvrdě konfrontována s realitou sociální bídy, což ji mohlo utvrdit v přesvědčení, že vydat se směrem k sociální práci je dobrým krokem. Pod tlakem veřejného mínění a po intervenci amerického vyslance v Rakousku byla Alice Masaryková 3. července 1916 propuštěna. Po propuštění z vězení nesměla vyučovat, proto aby doplnila rodinné příjmy, vyučovala soukromě anglický jazyk (Skilling 2001, s. 84-92).

1. 4 Veřejná činnost

Alice Masaryková byla vždy angažovaná, proto po vzniku samostatné republiky, kdy se její otec stal prezidentem, přijala nabídku Československé strany sociálně demokratické a stala se jejich poslankyní v Revolučním národním shromáždění. Své dosavadní znalosti a zkušenosti ze své praxe zúročila ve zdravotním výboru. V září roku 1919 však z funkce poslankyně odstoupila. Aktivně se zapojila do činnosti Československého Červeného kříže, formálně ustanoveného v únoru 1919, protože činnost v sociální oblasti ji velmi přitahovala a přinášela jí vnitřní uspokojení (srov. Lovčí 2007, s.197-205 a Skilling 2001, s. 96).

Odchodem z politické scény se však kontakt Alice Masarykové s českými i světovými politiky neomezil, neboť bylo nutné, aby zastupovala svou nemocnou matku při reprezentativních příležitostech, jako první dáma státu. Zdravotní stav Charlotty Masarykové se po skončení války podstatně zhoršil. Kromě srdeční vady trpěla i depresemi, a musela být hospitalizována ve veleslavínském sanatoriu. Její stav se stále horšil a 13. května po předchozím srdečním infarktu zemřela (Skilling 2001, s. 48-49). Alice Masaryková se role první dámy ujala ještě před matčinou smrtí a vykonávala ji 17 let. Tato činnost zahrnovala doprovod otce při významných příležitostech, pomoc při vyřizování organizačních záležitostí, účast při různých schůzkách, apod. (Skilling 2001, s. 109-114).

V roce 1934 se zhoršil zdravotní stav Tomáše Masaryka, ale přesto byl v následujícím roce znovu zvolen prezidentem. 14. prosince 1935 však abdikoval ze zdravotních důvodů a 14. září 1937 zemřel (Lovčí 2007, s. 310-313).

Ve třicátých letech se celospolečenská situace komplikovala nejen v důsledku hospodářské krize, ale také působením hnutí a stran, které slibovaly lepší časy a rozvracely Československo. Z 29. na 30. září 1938

byla podepsána Mnichovská dohoda a Československo se tak ocitlo v bezvýhodné situaci (Ottovo nakladatelství 2006, s. 11).

Pod tlakem předválečných událostí Alice Masaryková rezignovala na funkci předsedkyně Československého Červeného kříže a z republiky odešla do Ameriky, kde zůstala do skončení války. I při pobytu ve Spojených státech amerických pokračovala Alice Masaryková ve svých aktivitách pro ČSČK a pronesla několik přednášek na téma sociální práce a demokracie (Skilling 2001, s. 125-127).

Po skončení války se Alice Masaryková v září 1945 vrátila do Československa, ale po návratu do vlasti nebyla už tak společensky a politicky angažovaná. Byla psychicky i fyzicky vyčerpaná, během emigrace pobyla dokonce v několika sanatoriích. Věnovala se především své rodině, zejména sestře Olze (srov. Skilling 2001, s. 128-131 a Masaryková 1994, s. 114).

Zdravotní stav a pokročilý věk Alice Masarykové jí neumožňoval plné pracovní nasazení, přesto však zastávala neplacený post formální předsedkyně Československého Červeného kříže. Její jméno bylo v zahraničí známé, a to zároveň s jejími kontakty v Americe prospělo v rámci humanitární pomoci Československu po válce. Od své funkce v ČSČK v roce 1947 odstoupila a nadále zůstala jen řadovou členkou Československého Červeného kříže (Lovčí 2007, s. 353-357).

Politická situace v zemi byla napjatá. Ve volbách v roce 1946 zvítězila KSČ, obsadila všechny důležité funkce, a také se zvyšoval vliv Sovětského svazu. Rozpory mezi demokraty a komunisty se stupňovaly a 20. února podali ministři demokratických stran demisi (Ottovo nakladatelství 2006, s. 12). Jan Masaryk sice ve vládě zůstal, ale svoji pozici neustále zvažoval. 10. března 1948 dostala Alice Masaryková zprávu o Janově tragickém úmrtí (Lovčí 2007, s. 368-370).

1. 5 Emigrace

Bezprostředně po uchopení moci se komunisté zaměřili na oslabení, případně likvidaci ostatních stran Národní fronty, a to pod tlakem a kontrolou komunistických institucí, především Státní bezpečnosti (Únor 1948 – co následovalo). Výrazné změny nejen v politické, ale také v sociální oblasti vedly k tomu, že Alice Masaryková odjela v prosinci 1948 do Ženevy a v roce 1950 do Spojených států amerických, kde už zůstala. Nebyl jí přiznán přistěhovalecký statut, měla jen skromný příjem od výboru Svobodné Evropy, a přesto se cítila mnohem spokojenější. Ze Švýcarska za ní přicestovala sestra Olga, která po manželově smrti už v Americe zůstala (Skilling 2001, s. 131-133).

Alice Masaryková se stýkala s představiteli československého exilu a promlouvala v českém vysílání Hlasu Ameriky. Českými úřady byla písemnou formou vyzývána k návratu do vlasti. Neučinila tak, a proto jí byl zabaven veškerý majetek a nedovolený pobyt za hranicemi byl hodnocen jako trestný čin (Lovčí 2007, s. 399-404).

Pro její zásluhy na rozvoji státu se může jevit postoj tehdejšího režimu jako nepochopitelný: „*Alice Masaryková dala sociální práci vše, co mohla, a především jí dala své srdce. Komunistický režim, který se chopil moci roku 1948 se této vzdělané ženě odměnil jejím vyhoštěním.*“ (Alice Masaryková, zakladatelka české sociální práce)

Alice Masaryková zůstala celý život svobodná, bezdětná a plně se věnovala své práci v Československém Červeném kříži a v oblasti sociální práce. V mládí prožila krátký vztah s vídeňským lékařem, a je možné, že hluboké zklamání přispělo ke strachu z navázání nového vztahu, a proto se soustředila jen na práci: „*Zamilovala jsem se do Červeného kříže a zůstanu své lásce věrná.*“ Později, v roce 1937 však připustila: „*Snad kdybych našla takového nešťastníka, ale...což jsem mohla?*“ (Skilling 2001, s. 68) Při záležitostech spojených s rekonstrukcí Hradu se Alice Masaryková často dostávala do kontaktu

s architektem Josipem Plečnikem, který byl opravami pověřen. Po dobu rekonstrukce se mezi oběma utvořilo přátelské pouto. Zda šlo jen o přátelství nebo tento vztah znamenal víc, není jisté a je zřejmé, že si Alice Masaryková tuto oblast pečlivě střežila a byla plně rozhodnuta, že se bude věnovat práci a svému poslání. Na sklonku života ji však mrzelo, jak přiznala v interviu se slovenskou novinářkou, že se neprovdala a neměla děti. Zároveň se vyznala z velkého obdivu ke svému otci (Skilling 2001, s. 115-138).

V roce 1956 se Alice Masaryková na krátkou dobu přestěhovala na Floridu do Masaryktownu, poté se přesunula do Miami, kde měla v úmyslu setrvat déle a dokončit knihu vzpomínek z dětství a mládí. S postupujícím věkem se její zdravotní stav zhoršoval, a když potřebovala pomoc a péči jiné osoby, odešla do krajanského domova pro seniory v Chicagu. V listopadu roku 1966 prodělala Alice Masaryková infarkt a potom ještě několik slabších záchvatů. 29. listopadu zemřela ve spánku ve věku 87 let. Ostatky Alice Masarykové byly uloženy v mauzoleu Českého národního hřbitova v Chicagu. Jejím přáním bylo spočinout na lánském hřbitově vedle ostatků rodičů a bratrů. Tento akt se realizoval až v roce 1994, kdy byl popel Alice Masarykové uložen do hrobky rodiny Masarykových v Lánech u Prahy (Lovčí 2007, s. 421-30).

2. Dílo

Jak už bylo popsáno v předchozí kapitole, Alice Masaryková byla velmi angažovaná ve spolkové činnosti. Vzhledem k jejímu humanistickému zaměření ji nejvíce zajímala témata sociální a zdravotní. Možná proto se stala zakládající členkou Československého Červeného kříže a přijala funkci předsedkyně.

2.1 Vznik a struktura Československého Červeného kříže

Organizace Červeného kříže vznikla v roce 1863 na základě ženevské konvence, zakladatelem byl Henri Dunant. Cílem byla pomoc raněným, i když bojují za nepřátelskou stranu a nedotknutelnost nemocnic a zdravotního personálu, označených znamením červeného kříže (Dorazil 1927, s.30-70).

V českých zemích vyvíjel zdravotní a humanitární činnost Vlastenecký pomocný spolek pro Království české a Dámský pomocný spolek pro Království české. Oba spolky působily jako součást Rakouské společnosti Červeného kříže (Lovčí 2007, s.245).

V lednu 1919 začala Alice Masaryková své působení v československém parlamentu jako poslankyně za Čs. stranu sociálně demokratickou a v tomto měsíci byla také pověřena ministerstvem sociální péče dozorem nad sociálními organizacemi, ústavy a odbornými školami sociálními a sociologickými. V únoru se aktivně zapojila do formování československé pobočky Červeného kříže. Alice Masaryková dobře znala dosavadní činnost rakouského Červeného kříže, vadilo jí, že Rakouská společnost Červeného kříže je spíše aristokratickým sdružením (Lovčí 2007, s. 245-246).

O nově se rodící organizaci měla jinou představu: *„Podle Alice neměl být Červený kříž chápán pouze jako organizace zajišťující pomoc za války nebo v jiných vypjatých situacích, ale především jako určitý*

orgán lidského života, jak napsala v roce 1920 v nepublikované črtě. Sociální hygiena, pojem, který s oblibou užívala, měla podporovat „celkový fyzický a duchovní vývoj“ ... spolu s morální zodpovědností za sebe sama a za druhé“. (Skillling 2001, s. Str. 101)

Ustavující schůze Československého Červeného kříže se konala 1. února 1919, kde došlo ke zvolení přípravného výboru a byl podán návrh na jmenování Alice Masarykové předsedkyní. Dále byla podána žádost o souhlas prezidenta se vznikem spolku a zvolením Alice Masarykové do funkce předsedkyně. Prezident Tomáš Masaryk žádosti vyhověl a 6. února podepsal jmenovací dekret (Dorazil 1927, s. 290).

Tak se započala výstavba zcela nové organizace, která měla nahradit dosud působící místní spolky rakouského Červeného kříže. V červenci 1919 byla pobočka ČSČK uznána vládou jako jediná instituce tohoto druhu fungující na území ČSR a tím bylo vyhověno přísným pravidlům mezinárodního Červeného kříže (Lovčí 2007, s. 247-248).

Alice Masaryková měla v plánu vytvořit novou instituci usilující v dobách míru o fyzické a morální zdraví národa. To vyžadovalo systematickou, vědecky podloženou práci a nasazení vyškolených sociálních pracovníků. S ohledem na celoživotní zájem o sociální práci a studium sociálních problémů v Americe i ve vlasti se Alice Masaryková zdála být předurčena pro tento úkol. V zemi zmítané krizí byl nedostatek všeho, vyskytovaly se nejrůznější nemoci a chudoba, problémy týkající se vězňů, invalidů, vdov, sirotků a uprchlíků (Skillling 2001, s. 99).

Místní spolky ČSČK uznávaly jednací řeč češtinu a slovenštinu dle čs. ústavy a byly rozděleny na čtyři divize: česká, moravskoslezská, slovenská a podkarpatská. Sídla měly v Praze, Brně, Martině (nejdříve v Trenčíně a později v Martině) a Mukačevu. Každá divize měla své vedení a ředitele. V čele ČSČK bylo celostátní ústředí s předsedkyní, Hlavním stanem a Výkonným výborem. Hlavní stan projednával především rozpočet a nejvýznamnější záležitosti (Lovčí 2007, s. 248).

Sídlo nové organizaci nejprve poskytla Alice Masaryková ve svém bytě, postupně jak přibývalo agendy, bylo nutné se přestěhovat do větších prostor. Nakonec se sídlem stal Clannerův palác v Karmelitské ulici (Dorazil 1927, s. 291).

Alice Masaryková věnovala budování Červeného kříže veškerý svůj čas i energii. Živě se zajímala o činnost ČSČK – podnikala inspekční cesty po republice, přednášela a propagovala práci ČSČK. Dokonce se aktivně zapojila do činnosti lánské pobočky ČSČK a jako její řádně zvolená předsedkyně se podílela na jejich sociálních a charitativních akcích. S prací a úkoly ČSČK seznamovala i prezidenta a pořádala s jeho podporou dobročinné humanitární a finanční sbírky. Pokud jí přece jen zbylo trochu času, rozšiřovala si své odborné vzdělání ve zdravotní oblasti (Lovčí 2007, s.250-251).

2. 2 Finanční prostředky

Z následujícího textu lze vypožorovat, že Alici Masarykovou můžeme považovat za velký vzor a inspiraci pro fundraisingové aktivity, když se aktivně se zapojila do shánění finančních prostředků pro činnost Československého Červeného kříže, který měl před sebou hodně plánů a úkolů, z nichž mnohé byly v poválečném období zcela akutní. Aby bylo možné potřebnou činnost realizovat, bylo proto třeba získat finanční prostředky.

Mezi první akce ČSČK, kterou Alice Masaryková zaštitila svým jménem byly štedré dny Červeného kříže konané 23.–30. března 1919. Cílem bylo formou darů nashromáždit finanční prostředky k započetí potřebné humanitární pomoci a také získat finanční nezávislost na československém státu. Stát sice zůstal i v budoucnu přispěvatelem Červeného kříže, ale sbírka přinesla dobré výsledky. Podařilo se nashromáždit milionové dary. Mohly se tak financovat jak základní potřeby strádajících obyvatel měst, tak dlouhodobější projekty (Lovčí 2007, s. 259).

Alice Masaryková se snažila získat podporu a pomoc i svými mezinárodními kontakty a snažila se využít i otcova vlivu. Na pozvání prezidenta Tomáše Masaryka a předsedkyně ČSČK Alice Masarykové navštívil Československo předseda Amerického Červeného kříže John Barton Payne (Švejnoha 2008, s. 93-94). Už v roce 1919 podnikla Alice Masaryková několik cest do Francie, Anglie, Švýcarska a dalších zemí, kde vyjednávala humanitární pomoc pro poválečné Československo. Z těchto kontaktů se podařilo uskutečnit provoz veřejných stravoven, které v ČSR provozovala americká charitativní organizace. Se zástupci americké vlády jednala o transportu čs. legionářů zpět do vlasti. Zároveň zařizovala vznik odboru při ČSČK, který měl za úkol poskytovat pomoc legionářům a jejich rodinám (Lovčí 2007, s. 260-261).

V říjnu 1919 Alice Masaryková písemně vyzvala k pomoci pro Československo krajany ve Spojených státech amerických (AMU AVČR, fond Alice Garrigue Masaryková, karton 4, jednotka 23, dopis ze 17. října 1919) a podnikla i osobní návštěvu, kde jednala s krajany i s představiteli Amerického Červeného kříže. Tam také dojednala příjezd řady sociálních odborníků do Československa. Mezi léty 1919–1921 podnikla mnoho cest do zahraničí a dohodla zde různé formy hmotné i finanční pomoci. Jak uvádí Radovan Lovčí, v součtu to nebylo málo. Na konci třicátých let byla odhadnuta výše hmotných darů v potravinách, šatstvu, prádle a lécích na 120 milionů Kč a výše finančních příspěvků na více než 700 milionů Kč (srov. Lovčí 2007, s. 263-264 a AMU AVČR, fond Alice Garrigue Masaryková, karton 2, složka 10, Zápisníky a diáře).

Alice Masaryková získala velké finanční prostředky pro ČSČK, ale její funkce placená nebyla a ona tak byla finančně závislá na svém otci. Uvažovala o vlastním mzdovém ohodnocení v ČSČK, ale Tomáš Masaryk a jeho spolupracovníci ji od tohoto činu odrazovali z obavy před bulvárním tiskem, kdy by mohla být napadána pro úmysl obohatit

se na své funkci. Alice se svého úmyslu vzdala a dále žila z otcovy podpory (srov. Lovčí 2007, s. 264-265 a Skilling, 2001, s.106).

Následující výčet shrnuje úspěchy Alice Masarykové v ČSČK: „V roce 1939, po dvacetileté práci, vykazoval Červený kříž tuto bilanci: přes 300 středisek první pomoci, přes 100 mobilních zdravotních stanic, 190 sanitek a 102 dalších zdravotních dopravních prostředků, 2 vlaky a 1 letadlo, 42 nemocnic s 3 000 lůžky, 74 000 samaritánů a 12 707 dobrovolných sester.“ (Skilling 2001, s. 105)

2. 3 Péče o zdraví lidu

Alice Masaryková byla také činná v oblasti zdravotnické propagace. Její angažovanost v Lize Červeného kříže (mírovém ústředí jednotlivých poboček Červeného kříže), přispěla k získání hmotné pomoci ve formě putovního biografu, pro účel šíření zdravotnické osvěty v zaostalejších částech Československa, Podkarpatské Rusi i Slovenska, kde se vyskytovala negramotnost obyvatelstva. Promítání filmů se osvědčilo také u gramotných obyvatel, a proto se putovních biografů využívalo jako doplňků k přednáškám. ČSČK vydával knihy, brožury a další propagační materiály v českém, slovenském, rusinském a maďarském jazyku. Z časopisů to byl hlavně časopis Zdraví lidu, kam přispívali odborníci z oblasti zdravotnictví. Dalším významným periodikem byly Zprávy Čsl. Červeného kříže, kam přispívala i Alice Masaryková. Z její iniciativy přispíval ČSČK svými články i do mezinárodního věstníku Červeného kříže *Journal International de La Croix Rouges* (Lovčí 2007, s.273-275).

Další aktivitou Alice Masarykové v oblasti péče o zdraví bylo vybudování samaritské služby. Cílem bylo poskytování první pomoci a zajistit nenutnější ošetření nemocným a raněným, než se mohl dostavit lékař. Této myšlenky se ujal Československý Červený kříž pod vedením Alice Masarykové a začal ji provozovat aktivně společně s hasičskými organizacemi. Místní spolky ČSČK pořádaly samaritánské

kursy, kde lékaři vyučovali základům zdravotnické pomoci. Tato služba měla velký význam v odlehlejších obcích (Dorazil 1927, s. 311-312).

Alice Masaryková se podílela na zavedení ošetrovatelské služby, ve které měla velké zkušenosti. Tato služba zajišťovala bezplatnou lékařskou pomoc pro sociálně slabé a nemajetné rodiny a poskytovala i pečovatelskou pomoc v rodinách. Nejdříve byla tato služba zřízena v Praze, později pod hlavičkou ČSČK byla zavedena i do dalších měst Československa. Od roku 1923 začala Alice Masaryková propagovat myšlenku prázdninových osad Červeného kříže, které byly posléze pořádány v ekologicky čistých oblastech po dobu letních měsíců a byly určeny pro pobyt dětí trpících chudokrevností, podvýživou, křivicí nebo slabým vývinem těla. Péče Alice Masarykové o zdraví lidu a edukace v této oblasti se projevila i v další činnosti ČSČK. Byly to tzv. „mléčné akce“, kdy Červený kříž v součinnosti s dalšími státními orgány zřizoval ve státních školách stánky s mlékem. Společně s dorostovou organizací ČSČK propagoval pití mléka a konal přednášky o zdravé výživě (Lovčí 2007, s.275-277).

Prázdninové osady, jejichž zřízení Alice Masaryková propagovala, lze považovat jako zařízení, které předcházelo dnešním dětským ozdravovnám či školám v přírodě. Stejně tak i přesnídávky ve formě mléčných nápojů nabízí v současnosti mnoho škol.

2. 4 Vzdělávání zdravotnických a sociálních pracovníků

V poválečných podmínkách bylo třeba zmapovat sociální situaci a vytvořit základy pro sociální program. Alice Masaryková využila svého přátelství s Mary Mc Dowellovou a domluvila s ní příjezd několika amerických socioložek do ČSR. Jejich úkolem bylo zhodnotit a analyzovat úroveň čs. sociální péče a navrhnout řešení, přičemž Alice Masaryková byla koordinátorkou tohoto projektu. Zahrnoval vědecký průzkum sociálních podmínek, výzkum zdravotního stavu obyvatelstva, individuální péče, sociálních aspektů vzdělání a zaměstnanosti žen.

Dalším úkolem bylo zřízení letní školy za účelem seznamování českých a slovenských sociálních pracovníků s moderními americkými metodami sociální práce (Skilling 2001, s. 97).

Alice Masaryková se také zasloužila o příjezd pracovnice Amerického Červeného kříže Miss Parsonové. Ta později ve spolupráci s pedagogy LF UK uskutečnila reorganizaci původní ošetrovatelské školy rakouského Červeného kříže v Praze. Po vzniku ČSR byla škola převzata státem a svěřena do správy ČSČK. Pomocí Parsonové získala škola nové osnovy i vyučovací skladbu. Alice Masaryková kladla důraz i na výcvik dobrovolných ošetrovatelek, které by se uplatnily při živelných katastrofách či při válečném konfliktu. Zařídila proto příjezd několika ošetrovatelek Amerického Červeného kříže, aby v letech 1920–1923 vybudovaly na různých čs. klinikách sít' školicích stanic pro praktický výcvik. Během 20.–30. let se tak podařilo vyškolit stovky ošetrovatelek (Lovčí 2007, s. 267-269).

Skilling k tomu dodává: „*Alice se zajímala především o výchovu zdravotních sester, a proto do Prahy pozvala příslušné americké odborníky a zřídila stipendia, která umožňovala zájemkyním z Československa získat zdravotnické vzdělání v Londýně. Rovněž se zasadila o zřízení několika zdravotnických škol, první na Slovensku, další v Brně a Ostravě.*“ (Skilling 2001, s. 105) Ke vzniku střediska pro mezinárodní ošetrovatelské kurzy dala podnět právě Alice Masaryková na III. sněmu Ligy společnosti Červeného kříže (Švejnoha 2008, s. 90).

V roce 1920 spolupracovala Alice Masaryková se sdružením slovenských žen Živena na projektu sociální péče pro Slovensko. Jeho součástí byly roční kurzy pro sociální pracovníky ze Slovenska, které se konaly v Brně, Praze a v dalších městech. V roce 1921 navrhla Alice Masaryková založit Ústav Milana Rastislava Štefánka v Turčianském Svätém Martinu, který měl vzdělávat slovenské učitele. V příštím roce byl položen jeho základní kámen (srov. Skilling 2001, s. 100 a AMU AVČR, fond Alice Garrigue Masaryková, karton 3, jednotka 14, Berkovcová, dopis z 2. září 1922).

2. 5 Aktivity ČSČK

Po vzoru západních zemí iniciovala Alice Masaryková vznik organizace Dorostu Červeného kříže v Československu. Myšlenka zavést zde tento mládežnický spolek byla uplatněna již v roce 1920 americkým Červeným křížem, který se o naši mládež již dříve zajímal. Oficiálně vznikl v roce 1921. Na základě pomoci amerických odborníků vypracovala Alice Masaryková společně s Františkem Drtinou základní směrnice. Dorost byl napřed organizován na školách a měl několik zásadních úkolů. Jedním z nich byla propagace základních hygienických návyků, dalším bylo podnikání různých charitativních akcí ve prospěch sociálně slabých spolužáků. Další náplní bylo sbírání léčivých bylin, obdělávání zahrad a pěstování rostlin, pořádání besídek, výstav a vánočních nadílek (srov. Dorazil 1929, s. 229-233 a Lovčí 2007, s. 269-271). Charitativní akce Dorostu nebyly určeny jen pro pomoc domácímu obyvatelstvu, ale organizovaly se také akce na pomoc ruským občanům trpícím hladem a chudobou. Další činností Dorostu byla korespondence čs. mládeže s dětmi jiných evropských a světových zemí, která byla Alicí Masarykovou podporována z důvodu rozvíjení sociální empatie mezi dětmi a prospěšnosti vzájemného poznávání národů a navazování přátelských kontaktů (srov. Dorazil 1929, s. 234-238 a Lovčí 2007, s. 269-271).

Za předsednictví Alice Masarykové byla velká pozornost věnována Podkarpatské Rusi a Slovensku. Zvláště na Podkarpatsku se šířily různé epidemie, které bylo obtížné zvládat. ČSČK vybudoval také několik internátů v místech měšťanských škol v rozlehlých oblastech, kde docházka dětí z odlehlých obcí byla pro ně vyčerpávající. Další pomoc ČSČK poskytl chlapcům z chudých krajů, a to vyučení se řemeslu v Čechách nebo na Moravě a zvýšit si tak možnost uplatnění (Dorazil 1927, s. 297-306).

Na Slovensku byla situace obdobná. Také zde vybudoval ČSČK z osobní iniciativy Alice Masarykové nemocnice, sanatoria, poradny, stravovny, sirotčince, jesle a také se podílel na likvidaci epidemií. Na pozvání Alice Masarykové působil několik let na Slovensku Americký Červený kříž, který napomohl se snížením vysoké dětské úmrtnosti v podobě poraden a kurzů pro chudé matky (Lovčí 2007, s. 284).

V prvních poválečných letech prováděl ČSČK svou činnost téměř jen na československém území, později začala Alice Masaryková směřovat pomoc i do zahraničí. Dle ní měl Československý Červený kříž čestný dluh za podporu poskytnutou západními zeměmi, a proto bylo jeho mravní povinností splatit jej formou pomoci jiným potřebným zemím, například Sovětskému Rusku a Ukrajině. Zde následkem sucha a neúrody vypukl hladomor a vyskytovaly se zde dokonce projevy kanibalismu. Do akce se zapojil i Dorost i několik československých spolků a do čela koordinačního výboru byla zvolena Alice Masaryková (srov. Lovčí 2007, s. 295 a Švejnoha 2008, s. 81).

Během předsednictví Alice Masarykové přispěl ČSČK svou pomocí i jiným zemím. V roce 1923 vypravil humanitární pomoc do zemětřesením zničeného Japonska. Koncem 20. let stejně tak po zemětřesení pomohl Řecku a Bulharsku. Ke konci 30. let vypravil humanitární sbírku čs. Dorostu Červeného kříže pro děti ve válkou postiženém Španělsku (Lovčí 2007, s. 297).

Alice Masaryková byla aktivně činná i v mezinárodní struktuře Červeného kříže. Byla považována za jednu z hlavních mluvčích Československa v záležitostech sociální péče a sociální práce. V letech 1922–1928 pracovala ve výkonném výboru mezinárodní rady Červeného kříže. Účastnila se mnoha konferencí, na některých se zhostila funkce předsedkyně. V roce 1928 předsedala první Mezinárodní konferenci sociální práce v Paříži (srov. Skilling 2001, s. 107 a Švejnoha 2008, s. 88-89).

Významnou akcí ČSČK byly mírové slavnosti, tzv. Velikonoční mír, které vznikly z iniciativy Alice Masarykové. Účelem založení

tohoto svátku bylo předcházení vzniku válek. Slavil se každoročně o Velikonocích a trval tři dny, vždy v duchu určitého hesla, např. Zdravím k míru. Po tuto dobu měly jít stranické spory stranou a pozornost měla být zaměřena na zdraví a sociální službu (Skilling 2001, s. 101-102).

Úspěšnost této akce tlumočila Alice Masaryková při svém vystoupení na X. mezinárodní konferenci Červeného kříže v roce 1921, kde prezidium kampaň kladně ohodnotilo. O několik let později byla zvolena komise, která měla prostudovat tuto prospěšnou akci přímo v Československu. Na základě zprávy komise byl svátek Velikonočního míru doporučen všem světovým organizacím Červeného kříže (srov. Švejnoha 2008, s. 87-100 a Lovčí 2007, s. 298-305).

Zásluhou Alice Masarykové bylo také zavedení slavení Svátku matek, založeného Annou Marií Jarvisovou na počest své matky, která byla činná v oblasti sanitární a zdravotnické služby. Svátek se od roku 1923 slavil každou druhou neděli v květnu (Historie svátku Den matek).

2. 6 Předválečná léta

V roce 1938 byl ČSČK pod tlakem událostí nucen připravovat se na eventuální válku. Vytvářely se krizové scénáře, zřizovaly se nádražní ošetřovny, připravovaly se zdravotní vlaky. Pracovníci Červeného kříže viditelně označovali střechy nemocnic velkými znaky své organizace a doufali, že Němci budou respektovat mezinárodní úmluvy o pravidlech vedení války. Po Mnichovské dohodě došlo v ČSR k změně politických poměrů, země se ocitla pod silným tlakem Německa. Přesto Alice Masaryková stále věřila, že se válka Československu vyhne. Došlo i ke změnám v Československém Červeném kříži, který přišel o mnoho svých poboček a milionový majetek. Osoby spjaté s masarykovsko-benešovským obdobím se staly terčem kritiky. Navíc se rozpoutala štvavá kampaň kvůli domnělému špatnému hospodaření ČSČK a úniku

vysokých částek, z čehož byla osočována především Alice Masaryková. Situace byla vyhrocená, a ve snaze ji uklidnit, Alice Masaryková z postu předsedkyně po dvaceti letech v prosinci 1938 odešla. 15. března následujícího roku byly české země obsazeny německým vojskem a o den později vyhlášen protektorát na území Čech a Moravy (Lovčí 2007, s. 313-322 a Švejnoha 2008, s. 107-108).

Tímto skončila jedna životní etapa Alice Masarykové. Dle Lovčího se Alici Masarykové podařilo organizaci Červeného kříže v českých zemích a na Slovensku přetvořit z organizace primárně válečné na organizaci mírovou, jejíž hlavním posláním je boj proti nemocem, zmírňování bídy obyvatel a sociálně-zdravotní aktivity. Zároveň však zmiňuje jeden nedostatek, a to nízkou účast německého a maďarského obyvatelstva v ČSČK: *„Menšinové národy Československa jej ve své valné většině nepřijaly za „svůj“, a jejich vazba k němu tak byla podobně odtaziť jako vazba předválečných Čechů vůči rakouskému Červenému kříži. Z tohoto hlediska, vzdor mnoha kladům a pozitivům, Československý Červený kříž svou funkci za vedení A. G. Masarykové zcela nesplnil. Posloužil sice jako svorník českého a někdy také slovenského národa, sjednocení všech občanů republiky k mírové práci však nikdy nedosáhl.“* (Lovčí 2007, s. 318-319)

Skilling však upomíná na její výjimečné profesní i osobní vlastnosti tvrzením, že mnoho kolegů a kolegyně Alice Masarykové vyzdvihlo její schopnosti organizovat a řídit chod této obrovské organizace. Ocenili její odborné znalosti i její porozumění pro druhé, její přístup k dobrovolníkům i zaměstnancům (Skilling 2001, s. 106).

2. 7 Další aktivity

Po návratu z Ameriky v roce 1905 se Alice Masaryková angažovala mimo jiné i v brněnském spolku Dívčí akademie, které mělo za cíl vybudování prvního moravského gymnázia pro dívky. Chtěla tím napomoci mladým dívkám k vyššímu vzdělání, jako to bylo před časem

umožněno i jí. V té době zároveň vyvíjela aktivitu v boji za získání volebního práva pro ženy, které v posledních úpravách volebních řádů opět nebylo ženám přiznáno. Prováděla také přednáškovou činnost na různá aktuální témata: Volební právo žen, výchova, alkoholismus (Lovčí 2007, s. 69-73).

Svou aktivitu projevovovala Alice Masaryková i v době svého volna a snažila se využít každé příležitosti k obohacení vlastní praxe. V době svého působení v Českých Budějovicích strávila z vlastní vůle o prázdninách celý měsíc v těšínském ústavu pro choromyslné jako praktikantka. Příští prázdniny pobývala v podobném ústavu v Kroměříži (Skillling 2001, s. 73).

Alice Masaryková se průběžně věnovala také dobrovolnické činnosti. O letních prázdninách roku 1915 pracovala jako ošetřovatelka v karanténní stanici v Pardubicích, kde ošetřovala raněné vojáky. Setkala se zde tváří v tvář hrůzám války (srov. Lovčí 2007, s. 147-148 a Skillling 2001, s. 79).

Během roku 1918 probíhala jednání o založení vyšší sociální školy, na jejímž uskutečnění usilovala Alice Masaryková ve spolupráci se Sdružením akademicky vzdělaných žen. Ve školním roce 1918/1919 škola skutečně otevřela svůj první ročník (Lovčí 2007, s. 193-195). V jednoročním studiu se zde vzdělávaly sociální pracovnice, diplomované sestry a pracovníci pro práci v terénu. Díky úsilí Alice Masarykové se rozvíjely terénní programy, ošetřovatelská péče, výchovná a sociální práce (Alice Masaryková, zakladatelka české sociální práce).

2. 8 Publikační činnost

Sociální otázka

Svou literární činnost započala Alice Masaryková už v době svého studia na univerzitě. Pro časopis *Naše doba* sepsala životopis pod názvem *Život dr. Elisabeth Blackwellové*, první ženě, která vystudovala lékařství ve Spojených státech amerických. V tomto období také

napsala článek nazvaný *Helena Kellerová*, o Američance, která svou silnou vůlí čelila svému postižení. Později, v roce 1915 o ní napsala knihu s názvem *Helena Kellerová, případ slepé a hluchoněmé spisovatelky a socialistky*, kde kromě obtížného vzdělávacího procesu popsala i její boj za sociální spravedlnost. Kniha vyšla pod pseudonymem Jan Skála, pravděpodobně z politických důvodů. Alice Masaryková se věnovala také překladatelské činnosti. V roce 1906 vyšla vtipně laděná kniha v jejím překladu (pod pseudonymem) s názvem *Od Píky* (Skilling 2001, s. 77-78).

Publikačně činná byla i v rámci boje za abstinenci, kde kromě přednášení také publikovala. V roce 1906 vyšel její německy psaný článek v časopisu *Abstinent*, pod názvem *Alkohol, Abstinent um Frauenbewegung*. Tento článek byl otištěn i v českém překladu v časopisu *Ženská revue* s názvem *Alkohol, abstinence a hnutí ženské*. Na stejné téma byla i další publikace, kterou přeložila, a to příručka švýcarského lékaře a protialkoholního aktivisty dr. Gustava von Bungeho *K otázce alkoholu* (Lovčí 2007, s. 77-78). Předmluvu napsal Tomáš Masaryk. „*Já sám jsem dříve pil a myslil jsem, že pít se musí, neboť držel jsem všechny ty pověry, které se pro pití od pijáků uváděly; ale mužové vědy – a k nim náleží také Bunge – přesvědčili mne svými důkazy, že pijácká pověra je právě jen pověra.*“ (Masaryková 1994, s.103)

Na dívčím lyceu v Českých Budějovicích využila Alice Masaryková možnosti v rámci výročních zpráv uveřejnit práce z různých oborů pedagogické činnosti. V roce 1908 zveřejnila svůj překlad anglicky psané eseje Félixé Pécauta, pojednávající o státnickém a vychovatelském díle *Horace Manna*. Tento americký veřejný aktivista a politik bojoval za umožnění kvalitního vzdělání pro co největší počet Američanů. Mimo to prováděl vlastní sociologické šetření, které dokázalo, že vyšší vzdělání přináší dělníkům šanci profesního růstu a tím i větší výděly. Alici Masarykovou k dílu *Horace Manna* přivedla její matka, která se jím hlouběji zabývala. Alice

Masaryková souhlasila s jeho myšlenkami, a proto je touto formou předala svým kolegyním i žačkám. Také po dobu působení na pražském dívčím lyceu přispěla ve školním roce 1913/1914 do výroční zprávy článkem *Ženy v práci sociální*, kde předložila svůj plán na zřízení sociální školy (Lovčí 2007, s. 91-127).

Dalším překladem bylo dílo J. Bowlese Dalyho *Na úsvitě radikalismu*, který Alice Masaryková přeložila společně se Zdeňkem Frantou. Kniha popisuje politické dění v Anglii v období 1688–1815. Podle H. G. Skillinga přeložila Alice Masaryková první čtyři a také jedenáctou kapitolu (Skilling 2001, s. 78). Z úvodu první kapitoly: *„Chceme-li plně pochopiti krátké období anglického národního života, o kterém hodlám psáti, je nezbytno podrobně prostudovati se sociálního hlediska obtíže a překážky, jimiž doba ta strádala.“* (Daly 1910, s. 1)

Ve školním roce 1913/1914 vyšla Alici Masarykové ve Všestudentském kalendáři sociologická studie s názvem *Jakou přípravu poskytuje Praha studentům pro praktickou a theoretickou práci sociální*. Na základě vlastních zkušeností doporučila k získání řádného a celistvého sociologické vzdělání kombinaci přednášek z několika různých fakult české části Karlo-Ferdinandovy univerzity. Dále studenty odkázala na Sociologickou sekci a také zdůraznila nutnost návštěv odborných knihoven, univerzitních nebo i jiných na území města Prahy (Lovčí 2007, s. 123-124).

Po vyhlášení samostatného státu v říjnu 1918 Alici Masarykovou zneklidňovalo obrovské až nekontrolované nadšení lidu a obávala se, že silné emoce by mohly probudit pomstychtivost. Ve snaze emoce mírnit napsala pro časopis „Večer“ článek s názvem *Velká duše, která je v nás* (Lovčí 2007, s. 198). *„Zapomínáme, že žádný jednatel byt by to byl sám vladař, nemá práva souditi bez soudu a bez zastánců. To by byla inkvisice a nikoliv nejvyšší spravedlnost, jaké nás učí život Masarykův, který se zastával lidí obviněných a obětoval svou tehdejší popularitu za neznámého žida, o němž věřil, že nebyl souzen spravedlivě (...).“* (Lovčí, Radovan: Alice Garrigue Masaryková, život ve stínu slavného

otce, Univerzita Karlova v Praze, 2007, str. 198-199. In AMU AV ČR, fond Alice Garrigue Masaryková, karton 2, jednotka 9, Literární činnost. Poznámky převážně sociologické, přednášky, zápisy; vzpomínka na rok 1918).

Po propuštění z vězení v roce 1916 si Alice Masaryková dopisovala se svou bývalou spoluvězeňkyní Relou Kotíkovou, kterou při společném pobytu v cele vzdělávala a v tomto směru pokračovala ve formě dopisů. V těchto dopisech Rele představovala významné postavy výtvarného umění, literatury a hudby. Mimo to ji Alice Masaryková utěšovala, povzbuzovala a nabádala k pevné víře v dobrou budoucnost (Skilling 2001, s. 93). *“Hled’ si zdraví, netrap se a zbytečně nemysli! Bud’ pevné víry! Je v tom tolik síly, klidu, soustředíme-li mysl na bezprostřední úkoly a věříme-li, že každé povzdechnutí, každé ,kdyby‘ je hříšné.”* (Dorazil 1929, s. 44) Knížka vyšla pod názvem *Dopisy do vězení* v roce 1920 ve dvou vydáních (Lovčí 2007, s. 182).

Po celou dobu předsednictví v Československém Červeném kříži byla Alice Masaryková publikačně činná a přispívala do Zpráv Československého Červeného kříže (Lovčí 2007, s. 274).

Po dobu druhého exilu Alice Masaryková příležitostně publikovala v krajanských časopisech a se svou sestrou Olgou se podílela na založení Masarykova publikačního fondu, který měl finančně zaštitit vydávání Masarykových děl. V této době také vzniklo knižní zpracování jejích rozhovorů s Josefem Kovaříkem, dirigentem Newyorské filharmonie a přítelem Antonína Dvořáka *Hudba ve Spilwille* (Skilling 2001, s. 133-136).

Vzpomínky na rodinu

Pro Alici Masarykovou byla rodina velmi důležitá, a proto několik publikací věnovala vzpomínkám na své blízké. V době exilu za 2. světové války Alice Masaryková zpracovala pro exilový časopis „Československý boj“ u příležitosti devadesátého výročí narození Tomáše Masaryka článek *Několik vzpomínek a pozorování*, věnovaný

jeho osobnosti, a který měl v těžké době války všem krajanům a emigrantům dodal sílu a naději (Lovčí 2007, s. 331-332).

V roce 1947 Alice Masaryková připravila vydání matčiných dopisů, které psala za pobytu ve vězení. Kniha vyšla pod názvem *Listy do vězení* v roce 1947 a pro velký úspěch byla kniha vydána znovu v dalším roce (Lovčí 2007, s. 363). „*Moje milá Alice, vždycky slyším tak ráda o Tobě a o všem, co se Tebe týká, i o Tvém okolí. Na příklad, že máš velký, světlý a dobře větraný pokoj, který není přeplněn. Ráda si živě představuji Tvoje okolí a každá maličkost mě zajímá. Jsem velmi ráda, že děláš všechno možné, abys zůstala zdráva. – Vždyť Ty znáš tolik z hygieny(...).*“ (Masaryková Ch. 1948, s. 28)

Během roku 1948 zpracovala Alice Masaryková vzpomínkový příspěvek s názvem *Vzpomínám* o své matce a životě v rodině Masarykových. Tento byl původně určen pro rozhlasové vysílání a byl přednesen 13. května 1948 – v den 25. výročí úmrtí Charlotty Masarykové. Později Alice Masaryková celý text přepracovala do knižní podoby (Lovčí 2007, s. 382). „*Jediné, co by jí bylo možno vytknout, je, že při hře na klavír tempo zrychlovala. Podobně i v životě. Její ideál byl tak křesťálově jasný, že někdy trpěla nepochopením okolí, a odtud ten určitý chvat. Bez jemnosti nemohla žít. A v této její slabosti – či byla to síla – otec jí byl oporou, neboť i on byl duše citlivé, velmi citlivé a jemné. V čistém duchovním prostředí matčině jeho práce rostla a zrála. Mezi čtyřmi živými dětmi a mužem stojícím v bojích, život kladl na paní Masarykovou velké požadavky.*“ (Masaryková 1948, s. 21)

Alice Masaryková připravila k vydání i své dopisy z vězení. V září 1948 zaslala rukopis do nakladatelství Čin, kniha však nikdy vydána nebyla. Dopisy Alice Masarykové byly vydány až jako vzájemná korespondence Charlotty a Alice Masarykových pod názvem *Drahá mama/Dear Alice* (Hájková, Soukup 2001, s. 233). „*Já jsem zde zestárla a je mi radostí myslet na všechny statné, mladé dívky a hochy, kteří budou po válce pracovat jako mladé ženy a muži v míru. Bude-li mi dopřána svoboda, budu činna na zcela malém úseku práce; byla*

jsem vždycky spíš pro práci domácí a také v práci jsem cítila širší domov. Ale člověk musí být velmi důkladný, chce-li dojít dál.“
(Hájková, Soukup 2001, s. 60)

Svoji poslední knihu - knihu vzpomínek *Dětství a mládí* sepisovala Alice Masaryková až v pozdním věku po dobu druhého exilu, kdy jí práci komplikoval zhoršující se zrak. Kniha byla přesto dokončena a kladně ohodnocena v exilovém tisku (srov. Masaryková 1994, s. 111 a Lovčí 2007, s. 421).

3. Sociální práce na začátku 20. století

Na základě zkušeností získaných během pobytu ve Spojených státech amerických měla Alice Masaryková v plánu přetvořit sociální práci založenou na dobrovolnické činnosti v profesionálně organizovanou, odborně erudovanou, státem podporovanou činnost, založenou na základních demokratických principech. Její pobyt v Settlementu v americkém Chicagu nesporně ovlivnil volbu budoucí profesní dráhy Alice Masarykové.

3.1 Sociální práce na přelomu 19. a 20. století

Ve Spojených státech amerických již několik desetiletí působili vzdělání sociální pracovníci a jejich činnost zde dosáhla velkého rozvoje a specializace. Dobrovolní i placení sociální pracovníci zastávali různá sociální povolání, organizovali provozy hřišť, plováren, lázní, zahrad. Řešili problémy se zanedbanými a opuštěnými dětmi, bytovou a přistěhovaleckou otázkou, angažovali se při vězeňské reformě a uplatňovali se ve zdravotnictví. Dle Alice Masarykové zde sociální činnost dosáhla velkého rozvoje a vysoké míry specializace (Lovčí 2007, s. 130).

Na konci 19. a začátku 20. století upravoval na území Rakouska-Uherska sociální péči chudinský zákon. Dle tohoto zákona měly obce povinnost, postarat se o občana, který příslušel do obce domovským právem, ocitl se v nouzi a vyčerpal všechny možnosti pomoci si sám nebo pomoci rodiny a blízkých osob. Opatření obce zahrnovala poskytnutí nezbytné výživy (tím se označovala nezbytná péče např. strava, obuv, ošacení, ubytování, otop, světlo), ošetření v nemoci a péči i výchovu jejich dětí (Matoušek a kol. 2007, s. 115).

Při srovnávání americké sociální péče s péčí, kterou nabízela Habsburská říše si Alice Masaryková uvědomovala, že Amerika je v této oblasti hodně v popředí. Oceňovala zvláště progresivní metody

americké péče, rozsáhlou škálu poskytovaných sociálních služeb, velký zájem dobročinných spolků, státu a městských samospráv o účinné řešení sociální problematiky. Alice Masaryková znala evropské poměry a velmi dobře si uvědomovala, že mnohé země Evropy, včetně Rakouska-Uherska, americkému příkladu nemohou konkurovat (Lovčí 2007, s. 66).

3. 2 Sociální práce po roce 1918

Na počátku 20. století začínala být dobrovolná a náhodná péče postupně přeměňována na organizovanou. Zvyšující se industrializací se objevovaly nové formy života lidí a tím i nové projevy nouze. Tato situace si vyžádala nové formy sociální práce. Novým trendem byla snaha pomáhajících, seznámit se lépe s potřebným a tak mu poskytnout účinnější pomoc. Začínalo převládat mínění, že jednorázový dar sice dočasně pomůže, ale chudobu neodstraní. V této souvislosti začala být aktuální potřeba stanovit objektivní měřítko, podle kterých by se dala přesně zhodnotit potřebnost žadatele. Nově vzniklý stát se po roce 1918 potýkal s řadou problémů - především nedostatkem potravin, zajištěním pomoci pro válečné invalidy a pozůstalé po padlých ve válce, atd. Důsledky války takto nutily k rozvoji sociální péče (Matoušek a kol., 2007, s. 117-123).

Alice Masaryková si v této těžké době uvědomovala všechny sociální problémy, a po vstupu do veřejné činnosti začala plánovat nezbytná opatření k odstranění následků války (Skilling 2001, s. 96). Po roce 1918 byla sociální péče zajišťována kombinací veřejnoprávních a soukromých institucí (i církevních). Zakládány byly početné dobrovolnické spolky a organizace, které nebyly financovány z veřejných prostředků a byly závislé na pořádání sbírek a charitativních akcí. Poválečné období si vyžadovalo velký rozvoj sociální péče. Hlavní prioritou byla péče o zdraví. Bylo potřeba zajistit stravu dětí ve školách, zřizovaly se poradny pro matky a děti, čímž se

mělo dosáhnout snížení dětské úmrtnosti. Vznikla ministerstva sociální péče, bylo zřízeno sociální pojištění, které zaměstnancům zajistilo podporu pro případ nemoci, invalidity a stáří (Matoušek a kol., 2007, s. 120-121). V této době bylo pořádáno velké množství sbírek a akcí, na jejichž organizaci se podílela právě Alice Masaryková, jako předsedkyně Československého Červeného kříže.

Důležitým jevem byla profesionalizace mnoha institucí. Tento proces byl důsledkem specializace činností ve všech sférách života a byl spojen se směnou práce za odměnu, růstem produktivity, kvalifikací a dělbou práce (Machačová, Matějček 2010, s. 82).

Potřeba profesionalizace se projevila i v oblasti sociální práce: „*S rozvojem sociální péče začala vzrůstat potřeba profesionálních sociálních pracovníků, kteří museli získat odborné vzdělání. Počátečním pokusem byl desetitýdenní kurz, pořádaný Českou zemskou komisí pro péči a mládež v roce 1917. Autorkou první zmínky o sociální práci v českém tisku byla Alice Masaryková v roce 1914. (Byla publikována ve výroční zprávě Lycea v Praze 7.) Na podzim roku 1918 zřídila Česká zemská komise, na návrh Anny Berkovcové – správkyně Lycea v Praze 7 – Ženskou vyšší školu pro sociální péči s ročním studiem. (Ve skutečnosti návrh vytvořila Alice Masaryková, která z politických důvodů nemohla úřady sama oslovit.) Později byla výuka rozšířena na dvouleté pomaturitní studium a škola přejmenována na Vyšší školu sociální péče (VŠSP).*“ (Matoušek a kol. 2007, s. 123)

O zásluhách Alice Masarykové na vybudování systému sociální péče, zdravotnických zařízení a vzdělávání se dozvídáme i z následujícího textu: „*O rozvoj sociální práce a její prestiž u nás se zasloužila doktorka Alice Masaryková, dcera Charlotty Garrigue a Tomáše Garrigua Masaryka, prvního prezidenta Československa. Alice Masaryková se stala čtvrtou promovanou doktorkou z řad žen vůbec, byla zakladatelkou Československého Červeného kříže, České ošetrovatelské školy a bojovnicí za vzdělávání žen a zlepšení životních*

podmínek československého lidu.“ (Alice Masaryková, zakladatelka české sociální práce)

Odbornost nově vzniklého povolání sociálních pracovníků nebyla veřejností ani úřady zprvu akceptována. Sociální práce byla spojena s amatérskou dobročinnou službou, proto byla i nyní pokládána za nadbytečnou. Sociální pracovníky proto usilovaly o uznání sociální práce jako samostatného oboru. Zároveň požadovaly ohodnocení sociální práce jako samostatného výkonu, a proto by měly sociální práci vykonávat pracovníky s předepsanou odbornou kvalifikací. Pro účely vyjednávání se státem proto založily profesní spolek Organizace absolventek VŠSP. V roce 1928 v rámci mezinárodní konference sociální služby v Paříži byla I. A. Bláhou poprvé definována sociální práce jako speciální činnost represivní, preventivní či směřující k odstranění sociálních nedostatků, za předpokladu, že je vykonávána na základě odborné přípravy. Po roce 1930 ještě probíhaly diskuse na téma sociální práce jako samostatné profese a až kolem roku 1935 začala být sociální práce považována za nezbytnou součást života společnosti, přizpůsobující se ideovým a organizačním změnám společnosti (Matoušek a kol., 2007, s. 123-127).

4. Odkaz Alice Masarykové v sociální práci

V této kapitole se budu věnovat určitým okamžikům života Alice Masarykové, které podle mého názoru výrazně ovlivnily její životní volbu nebo byly pro formování její profese nějakým způsobem důležité. Po nastínění sociální atmosféry doby na začátku 20. století se zaměřím i na skutečnost, jak lze linii odkazu Alice Masarykové vysledovat až do současnosti, kdy se podobné sociální problémy řeší o sto let později za využití moderních metod sociální práce a sociální politiky.

4.1 Boj za práva žen

Prvotní zájem o sociální práci u Alice Masarykové v první řadě vyplynul z okolností, které byly dány její výchovou a prostředím, jenž ji obklopovalo. Bylo to humanitní zaměření rodičů, jejich postoje, názory a hodnoty. Už od útlého dětství byla její osobnost formována názorem otce, který prosazoval rovnoprávnost žen.

„Alicina práce byla ovlivněna její morální filosofií a zcela přirozeně navazovala na její letitý zájem o sociální práci, na zkušenosti získané v této oblasti a na její projekt vzniklý v průběhu války. Tato práce byla neklamně poznamenána ve veřejné sféře otcovou filosofií a v soukromé sféře matčíným náboženským přesvědčením a chováním.“ (Skilling 2001, s. 105)

V této filosofii ji pravděpodobně utvrdilo i setkání s Elisabeth Blackwellovou na jaře roku 1902, kdy napsala její stručný životopis. Hned v úvodu článku zmiňuje Alice Masaryková probíhající změny v postavení žen ve společnosti, jako jednu z nejvýznamnějších událostí století. *„A nyní pro mnohé je věc ženská ještě otázkou, ač zatím neúprosný běh času ji empiricky rozřešil. A sice v ten smysl, že jsouc celou ženou musí být žena také celým člověkem.“* Elisabeth Blackwellovou, původním povoláním učitelku, prezentuje jako příklad pro jiné ženy, kdy svou pevnou vůlí je možné dosáhnout svého cíle.

Alice Masaryková dále popisuje jaké úsilí musela Elisabeth Blackwellová vynaložit, aby byla přijata na studia a jaké společenské překážky musela překonat během jejího průkopnického poslání. Ve snaze usnadnit ostatním ženám přístup k odbornému vzdělání, sama se angažovala za rozšíření ženského studia lékařství. V závěru článku tlumočí Alice Masaryková přání britské lékařky, kterým je silné ženské hnutí a velká mravní reforma. (Autorka nebyla uvedena, Život Dr. Elisabeth Blackwellové. Naše doba, 1903, roč. 10, č. 10, 11, str. 733-738, 811-815).

Ve 2. polovině 19. století se ženy začaly organizovat za účelem získání volebního práva. Feministky neměly za cíl svržení stávajícího společenského řádu, ale chtěly s ním pracovat a dosáhnout zásadních změn ve vztazích mezi pohlavími, které by byly postaveny na uznání práva žen na stejné příležitosti (Abramsová 2005, s. 284-288).

První Češky promovaly na univerzitě v cizině v roce 1880. Rakousko-Uhersko však jejich diplomy neuznalo. Pokud chtěly vykonávat svou profesi, musely zůstat v zahraničí (Lenderová, Kopiczková, Burešová, Maur 2009, s. 439-440). Postavení ženy se během posledních desetiletí v 19. století hodně změnilo. Zvýšil se sňateční věk, snížila se kojenecká a dětská úmrtnost. Zvyšovala se vzdělanost žen. Přesto přetrvávalo přesvědčení o duševní méněcennosti ženy (tamtéž s. 59-60).

Velmi zajímavě se v dnešní době jeví požadavky, které musely tehdy splnit uchazečky o učitelské povolání: „*Roli tíživé a kruté daně, již ženy musely vykoupit své rozhodnutí stát se učitelkou, sehrával naproti tomu státem přísně vyžadovaný celibát (zrušený v českých zemích a na Slovensku teprve roku 1919!). Ten byl ještě na počátku 20. století zdůvodňován různými rozporuplnými argumenty. Mimo jiné údajnou nemožností ženy-učitelky časově stíhat roli matky a zároveň pedagožky; domnělou schopností žen plně kompenzovat mateřský cit v učitelské profesi či údajnou mravní potřebou, aby žena byla jako panna svým žákům vzorem čistoty a cudnosti.*“ (Lovčí, 2007, s. 81)

Alice Masaryková vstoupila do boje o ženská práva už v době působení na dívčím lyceu v Českých Budějovicích, kdy se aktivně zapojila do práce v Ženském klubu českém, který patřil mezi nejvýznamnější české spolky. Byl založen roku 1903 a sdružoval ve svých řadách významné ženské představitelky českého národa, mnoho spisovatelek, intelektuálek, umělkyně i žen neznámých. Pořádal vzdělávací přednášky, vzpomínkové akce, umělecké pořady a koncerty a vyvíjel úsilí vedoucí k rozvoji dívčího školství (tamtéž, s. 93).

Během 20. století došlo k významnému posílení práv žen, což je především výsledek činností organizací, které se zabývají genderovou tematikou. V současné době ženy nacházejí uplatnění v soukromém i státním sektoru i na místech, která byla dříve vyhraněna mužům. Zastávají významné funkce ve veřejné správě a vysoké politické posty. Rovnost pohlaví je ukotvena i v listině základních práv a svobod:

„Zákony ČR – Listina základních práv a svobod – Hlava I. - Článek 3: 1) Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.“ (Listina základních práv a svobod)

Alice Masaryková měla příležitost pracovat a pobývat v ženském kolektivu. Jak na dívčím lyceu v Českých Budějovicích, tak na pražském dívčím lyceu vyvíjela jako učitelka větší aktivity, než jaké byly v jejích povinnostech. Ve svých žákyních se snažila probudit zájem o všeobecný přehled, motivovala je k účasti na budování vlastní seberealizace a propagovala ženskou emancipaci. Hojně se angažovala v ženských spolcích a dalších sdruženích bojujících za práva žen, kde dodávala ženám odvalu a motivovala je k větší samostatnosti. Také po dobu svého věznění poskytovala ostatním ženám oporu.

4.2 Boj proti alkoholu

O rozsáhlém abstinentsním hnutí v českých zemích můžeme mluvit teprve od počátku 20. století. Za mezník lze považovat vystoupení Tomáše Masaryka na 8. mezinárodním protialkoholním sjezdu ve Vídni roku 1901, kde se budoucí prezident přihlásil k abstinenci i k organizovanému protialkoholnímu hnutí. Počátkem 20. století dostává boj s alkoholem a alkoholismem podobu organizované formy, kdy vznikají první spolky a svazy (Za ostřízlivění národa).

Angažovanost v boji proti alkoholismu byla jedna z prvních aktivit Alice Masarykové v oboru sociální práce. Už v době českobudějovického působení byla aktivní v protialkoholních akcích a účastnila se protialkoholních kongresů - z toho jednoho ve Stockholmu (Skilling 2001, s. 73). I po odchodu z Českých Budějovic působila v Československém abstinentsním svazu, navštěvovala jak mezinárodní, tak i akce na území Rakouska-Uherska. Jednou z nich byl i II. Rakouský sjezd protialkoholní, jehož téma bylo Mládež a alkohol. Mimo jiné zde přednášela i Alice Masaryková (Protialkoholní hlídka. Nová kultura, 1911, roč. V, č. 5, s. 100).

Zápis z valné hromady Československého abstinentsního svazu v Praze mimo jiné informuje o zvolení „*sl. dr. Alice Masarykové*“ do výboru, což je důkazem o její činnosti ve vedení tohoto spolku (Protialkoholní hlídka. Nová kultura 1911, roč. IV, č. 12, s. 231). Na aktivitu Alice Masarykové upozorňuje i článek s názvem „Práce protialkoholová a učitelky“, kde jsou zmíněny návrhy Alice Masarykové, ve kterých navrhuje zavedení protialkoholní výchovy ve školních osnovách, pořádání přednášek pro rodiče a získání podpory školních úřadů (Práce protialkoholová a učitelky. Ženská revue 1911, roč. VI, s. 150).

Další iniciativu Alice Masarykové nalezneme ve zprávě, kde je zmíněna přednáška Alice Masarykové na protialkoholním kurzu učitelském v Praze o alkoholní otázce se zřetelem ke škole (Různé zprávy. Ženská revue 1911-1912, roč. VI, s. 105). Protialkoholní kurzy

pro učitelstvo byly pořádané Československým abstinenčním svazem. Kromě přednášek byly jeho obsahem i praktické výstupy a představení odborné literatury (Protialkoholní kurzy. Nová kultura, 1911, ročník V, č. 1, s. 40-41).

Jak už bylo zmíněno dříve, Alice Masaryková na téma alkohol také publikovala. V časopisu „Ženská revue“ ve svém článku s názvem *Alkohol, abstinence a hnutí ženské* uvedla citace z odborných prací o alkoholismu, včetně přesných čísel a statistik. Dále uvedla alkohol jako překážku při budování nové společnosti, nabádala k abstinenčnímu boji a odmítala kompromisy v podobě mírného pití a zdůraznila nutnost úplné abstinence. Také upozornila na aktivity různých protialkoholních a abstinenčních spolků a sdružení, a vyzdvihla jejich činnost. Doporučila také zajímavý příklad, který se tehdy osvědčil ve Finsku, a to zavedení úplné prohibice v určitém městě, vesnici nebo lokalitě. Dále navrhla zavedení nauky o nebezpečí narkotik do škol (Lovčí 2007, s. 77-78).

Konzumenti alkoholu se tehdy nacházeli v hojné míře v nejnižších vrstvách společnosti. Příležitostná a sezónní práce nezajistila nádeníkům únik z chronické nouze, a proto byly uspokojovány jen základní biologické potřeby. Bylo to způsobeno nezaměstnaností, dlouhými intervaly bez práce, svévolným měněním pracovních míst a špatným hospodařením. Muži však chodili do hospod, pili, hráli karty. Alkoholismus byl mezi nádeníky zřejmě silný. Pilo se před prací i během práce, někdy i místo jídla, více pili zřejmě muži bez rodiny (Machačová, Matějček 2010, s. 168 – 169).

V současnosti patří alkohol mezi legální drogy a přitom je v důsledcích srovnatelný s tvrdými drogami. Z dostupných statistik vyplývá, že se s tímto problémem u nás potýká 25 % mužů a 10 % žen. Alarmující je i vysoká konzumace alkoholu mezi mládeží. Je příčinou celé řady negativních jevů, například kriminality, rozvodovosti a různých zdravotních komplikací (Závislost). Uvádí se, že každý Čech i

Slovák vypije v průměru 13 litrů čistého alkoholu ročně (Každý Čech vypije ročně v průměru 13 litrů čistého alkoholu).

Z článku Alice Masarykové vyplývá, že autorka považovala mírné požívání alkoholu za nedostatečné a navrhovala úplnou abstinenci. Je třeba zmínit, že v současnosti je tento požadavek v souvislosti s léčbou alkoholismu také aktuální.

Terapií alkoholové závislosti se zabývají specializované protialkoholní léčebny, psychiatrické kliniky a poradny. Léčba může probíhat ambulantně i formou hospitalizace, kdy pacient absolvuje léčebnou kúru využívající skupinové terapie, arteterapie, pracovní terapie a dalších metod. „*Základem úspěšné léčby je úplná abstinence.*“ (Jak se léčí alkoholismus).

Alice Masaryková nepochybně v konzumaci alkoholu viděla velkou hrozbu v podobě rozvrácených rodin, chudoby a strádajících dětí. I když v současnosti je pozornost zaměřena spíše na drogy tvrdé, nelze důsledky alkoholismu podceňovat. Stále je nutné pokračovat v odkazu Alice Masarykové a s alkoholismem bojovat.

4. 3 Problematika osob s postižením

Alice Masaryková měla pro sociální problémy ostatních lidí zvláštní pochopení a lhostejnou ji nenechávaly ani osoby s postižením. V tomto ohledu byl pro ni velmi inspirativní příběh Heleny Kellerové, která se narodila jako zdravé dítě, ale následkem nemoci ztratila v devatenácti měsících svého života zrak a sluch. V sedmi letech se jí ujala učitelka Annie M. Sullivanová, která měla v tomto směru předchozí zkušenosti a pomocí zbývajících zachovaných smyslů naučila Helenu Kellerovou číst a psát prstovou abecedou a Braillovým písmem.

Tento příběh Alici Masarykovou zaujal natolik, že se rozhodla napsat její životopis. Ve svém článku popsala, jak postupovala výchova a výuka Heleny Kellerové. Ta nejdříve probíhala v jejím domově, další

pak i v ústavu pro slepé. Postupem času se Helena Kellerová naučila i mluvit. Stále se zdokonalovala a její sebedůvěra rostla. Naučila se cizím jazykům a dokonce absolvovala univerzitní vzdělání. Dále Alice Masaryková věnovala svou pozornost přístupu učitelky A. Sullivanové a oceňovala její upřímný vztah se svou žákyní a rovněž individuální přístup: „*Hlavní metoda již Miss Sullivanová používala, byla pravdivost vůči své žákyni. A to bylo nezbytné pro Miss Kellerovou.*“ Dle Alice Masarykové by se s lidmi s postižením nemělo zacházet jako s oběťmi, ale mělo by v nich být podporováno vědomí, že si můžou svůj život řídit sami. Potřebná péče a vzdělání by jim měly být poskytovány i přes zvýšené materiální náklady. V závěru svého článku vyjádřila Alice Masaryková svůj názor na přístup státu k osobám s postižením: „*Nyní účelem státu jest, nebo má být, ochrana slabých. Není vždy silný duch v silném těle. Přestala již doba, kdy těla mužů byla hradbou měst. Nachází se jiné hradby a popřává se více volnosti v duchu.*“ (MASARYKOVÁ, Alice, Helena Kellerová. Naše doba, 1903, ročník 11, č. 2, s. 93-102)

I nadále sledovala Alice Masaryková osudy Heleny Kellerové a napsala knihu s názvem *Helena Kellerová, případ slepé a hluchoněmé spisovatelky a socialistky*, kde popisuje i její další životní etapy. Významnou skutečností bylo její silné socialistické přesvědčení. Angažovala se v dělnických hnutích a také publikovala, zejména o ženské otázce. Součástí knihy je i vyjádření psychologů, neboť Helena Kellerová vyvolala svým příběhem velký zájem o svou osobnost (Skála 1915, s. 52 – 71).

Po seznámení s tímto příběhem si Alice Masaryková uvědomila, že s dobrou podporou, například učitele je možné dokázat téměř vše. Upozornila na nutnost změn v tehdejšímu systému vzdělávání postižených osob a zdůraznila nutnost individuálního přístupu, který v té době nebyl uplatňován v plné míře.

Od 19. století byly na území Rakouska-Uherska v platnosti první normy, které řešily oblast sociální péče a vzdělávání. Pro sociální péči

jsou významné dva říšské zákony – chudinský zákon a zákon o domovském právu z roku 1863. Chudinský zákon ukládal povinnost zřizovat potřebné a dobročinné ústavy pro hluchoněmé. Postupně docházelo k diferenciaci, což znamená, že se oddělovala péče o tělesně postižené od péče o jedince s psychickými a sociálními poruchami. To umožňovalo větší specializaci zdravotní péče a adekvátní výchovy. I když v tomto období vznikaly speciální zařízení, a děti byly v těchto ústavech i vyučovány, plnily převážně funkci sociálně-zaopatřovací. Přesto se postupem času díky jednotlivcům z řad pedagogů, lékařů, psychologů apod. začala utvářet věda, kterou dnes nazýváme speciální pedagogika (Jeřábková a kolektiv 2013, s. 33 – 37).

Zvýšený zájem Alice Masarykové o příběh Heleny Kellerové i předchozí text dokládají, že péče o občany s postižením nebyla v tehdejší Rakousku-Uhersku na uspokojivé úrovni. Za posledních sto let, které uplynuly od doby, kdy Alice Masaryková sepsala příběh Heleny Kellerové, se v přístupu k osobám se zdravotním postižením mnohé změnilo. Bylo zřízeno speciální školství, vyučující jsou speciálně vystudovaní pedagogové. Byly vyvinuty různé kompenzační pomůcky, nábytek a jiné předměty denní potřeby, které handicapovaným osobám pomáhají zvládat běžný život a být v rámci možností soběstačné. Péče o osoby se zdravotním postižením a jejich začlenění do společnosti je předmětem sociální politiky vládnoucích stran ČR, a také se touto otázkou zabývá Evropská unie. Už tehdy Alice Masaryková ve svém článku upozornila, že by mělo být povinností státu poskytnout osobám s postižením stejná práva jako má zdravá část společnosti, což můžeme chápat jako snahu o integraci.

Myšlenka „člověk se zdravotním postižením, jako subjekt práv“ se ve větším měřítku začala prosazovat až v druhé polovině 20. století, kdy začala vznikat hnutí za nezávislost osob s handicapem a rovnost práv (Michalík 2013, s. 46).

V současnosti žije v České republice přibližně desetina obyvatel se zdravotním postižením a objektivně je znát patrná tendence směrem

k posilování jejich pozice jako subjektu práv. I když v této oblasti je třeba ještě mnohé změnit, občané s postižením jsou většinou společností plně akceptováni. Případné diskriminační (či omezující) tendence nejsou mnohdy výsledkem vědomého úsilí, nýbrž „pouze“ výsledkem poměrně nízkého vědomí skutečných problémů zdravotně postižených. V posledních letech se užívá ve zvýšené míře pojem integrace, což znamená stav plného začlenění člověka s postižením do společnosti (Autorský kolektiv 2005, s. 16-35).

Princip rovných práv znamená, že potřeby každého jednotlivce jsou stejně důležité. Všechny zdroje musí být přístupné každému člověku (Matoušek, Kodymová, Koláčková 2005, s. 92).

Sociální důsledky zdravotního postižení jsou kompenzovány, a to ve formě peněžitých příspěvků a sociálních služeb. Ekonomické zajištění je zabezpečeno přiznáním invalidního důchodu – částečného nebo plného a poskytováním finančních příspěvků na rehabilitační a kompenzační pomůcky. Sociální služby jsou poskytovány v těchto formách: poskytování technických pomůcek, služby osobní asistence, doprava do škol a zařízení, doprava pro jiné účely, pečovatelská služba, chráněné bydlení, respitní (odlehčovací) péče, ústavy a domovy sociální péče pro postižené, penziony a domovy pro seniory a občany se zdravotním postižením, poradenství, raná péče, centra denních služeb (Matoušek, Kodymová, Koláčková 2005, s. 94-96).

Alice Masaryková byla přesvědčena, že s posílením práv osob s postižením a poskytnutím potřebné péče se můžou tyto osoby stát plnohodnotnými členy společnosti. Při porovnání se současnou situací, kdy občané s postižením jsou zapojeni do vzdělávacího i pracovního procesu, lze konstatovat, že snaha Alice Masarykové dosáhla svého naplnění.

4. 4 Činnost v sociologické sekci

V letech 1911–1912 se Alice Masaryková podílela na ustanovení sociologického semináře na české univerzitě, který byl podporován Svazem československého studentstva a Sdružením akademicky vzdělaných žen, jehož byla vedoucí. Seminář byl rozdělen na tři oddělení: Teoretickou sekci vedenou dr. B. Foustkou, jenž přednášel teoretickou sociologii, konkrétní sekci vedenou univerzitním docentem dr. E. Benešem, který přednášel o konkrétních problémech, např. alkoholismu, a praktickou sekci, kterou vedla Alice Masaryková. Jedním z úkolů praktické sekce bylo provádět šetření v ohrožených rodinách. Tato sekce se scházela pravidelně, v počtu asi třiceti členů, včetně studentů sociologie, psychologie, literatury, medicíny, práv a filosofie. Přednášky významných osobností pojednávaly o chudobě, pracovních podmínkách pražských průmyslových dělníků, zanedbaných dětech, alkoholismu a sociální hygieně (Skilling 2001, s. 74). „*Tento seminář je považován za předchůdce Katedry sociologie, ale také za první počín na poli akademické sociální práce.*“ (Historie SOCP)

I když Alice Masaryková nebyla řádnou univerzitní učitelkou, zařadila se mezi první učitele sociologie a zasloužila se tak o rozvoj a propagaci sociologie v českých zemích (Lovčí 2007, s. 114-116).

H. C. Skilling ve své knize dokonce tvrdí: „*Ačkoli Masaryk přednášel sociologii, byla to Alice, která zavedla studium praktické sociologie a sociální práce, a lze ji proto považovat za zakladatelku sociologického výzkumu v českých zemích.*“ (Skilling 2001, s. 75)

Založení sociologické sekce Alicí Masarykovou potvrzuje velký vliv a odkaz jejího otce, který byl pro ni velkým vzorem a modelem v oblasti sociologie a také naznačuje její odhodlání pokračovat v jeho stopách. Zřízení sociologické sekce bylo v té době velkým přínosem. Nízká hygienická úroveň v rodinách, která způsobovala zvýšenou nemocnost byla velkým sociálním problémem začátku 20. století (Skilling 2001, s. 74).

Úkolem členů praktické sekce bylo zkoumání sociálních případů v praxi, a za tímto účelem spolupracovali hlavně s komisemi a úřady pro ochranu dětí a péči o mládež. V praxi to znamenalo účast u poručenských a sirotčích soudů, dohled nad dodržováním vyhlášek o zákazu zaměstnávání dětí a prodeji alkoholu a kuřiva dětem, zkoumání sociálních podmínek ve vězení a nalezincích a také sledování výchovy dětí v rozvrácených rodinách (srov. Lovčí 2007, s. 114 a AMU AV ČR, fond Alice Garrigue Masaryková, karton 7, jednotka 39, výstřižky).

Z následujících vlastnoručních „*Několika poznámek o vyšetřování případů Z. K.*“ Alice Masarykové můžeme vysledovat, na co se při šetření zaměřovala a které skutečnosti pokládala za důležité:

- „*Rozvrat jest zvláště v rodinách pijáckých, a tam, kde žije se nezřízeně. Vnější symptomy: nepořádek, špína – ač bývají též průvodci lenosti a někdy i nemoci. Zvláštní ráz mají však zpustlé rodiny a pozorovatel v krátce je rozliší.*“
- „*Pomoci sociální a ochrany jest třeba dětem nuzným, chudým – zde stačí podpora peněžítá. V rodinách, které z zřejmých příčin vybočily z kolejí, jest třeba pomoci a dozoru.*“
- „*V rodinách zpustlých jest třeba dítě rodičům vzíti. To se musí stát jen po zralé úvaze a s největším pocitem zodpovědnosti, racionalismus je zde nebezpečím, láska mateřská jest ohromě silná a znamená mnoho. V případech, kde dítě je zatížené, slabomyslné, hluchoněmé, slepé, silně krátkozraké, - epileptické – tak, že potřebuje odborného vedení ústavního.*“
- „*Zásady – základ – pravdivost – z té vyvěrají všechny další – a poněvadž v pravdivosti je stálost – jest zárukou důslednosti. Důslednost jest nejdůležitější z vlastností matky = vychovatele. Důslednosti jest schopen ten, kdo výše klade prospěch neměnný, rozumem poznany naší náladovost a chvilkovost.*“

- „*Základem vztahů rodinných je úcta. A aby matka mohla vykonávat požehnaně své poslání, musí začít jako dcera a sestra. Uctivost k rodičům jest staré přikázání.*“ (AMU AVČR, fond Alice Garrigue Masaryková, karton 2, jednotka 9, Poznámky převážně sociologické)

Dle mého názoru z výše uvedených poznámek vyplývá, že Alice Masaryková se v sociální práci řídila zdravým rozumem a citem. Nepořádek a špína je známkou nefungující rodiny, ale zároveň Alice Masaryková upozorňuje, že nepořádek může signalizovat i nemoc. Touto nemocí může být například duševní onemocnění, které nemusí být patrné na první pohled.

I když Alice Masaryková sama děti neměla, uvědomovala si, že pro dítě je největším přínosem, pokud vyrůstá v domácím prostředí, obklopeno láskyplnou přítomností matky. Ústavní pobyt doporučuje jen v případech, kdy není v silách rodiny postarat se o postižené dítě.

Pokud v rodině panují dobré vztahy, dítě nestrádá po psychické stránce, problém tvoří jen nedostatek finančních prostředků, stačí podle Alice Masarykové jen peněžitá podpora. Avšak v rodinách nefunkčních navrhuje odbornou pomoc, vedení a dohled.

Ve výchově dětí upozorňuje na nutnost stanovení hranic a jejich důsledné dodržování, což je důležité při socializaci dítěte. Ženám-matkám doporučuje projevovat slušné chování především v úrovni rodinných vztahů. Dítě totiž přebírá chování dospělých osob za vlastní, dochází k identifikaci se vzory.

Nezbývá než dodat, že výše uvedené zásady Alice Masarykové se shodují se současnými principy sociální práce a sociální politiky. Současná rodinná politika představuje souhrn aktivit a opatření pro podporu rodiny. Soustřeďuje se na podporu rodin ve výkonu jejich přirozených funkcí, nikoliv na přebírání jejich rolí a zasahování do vnitřního života rodin. Musí tedy respektovat autonomii a schopnost rodin samostatně se rozhodnout. Sociálně-právní ochrana dětí

představuje zajištění v oblasti rodinně-právní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občansko-právní, trestní atd. Deklarace práv dítěte, přijatá VS OSN 20. 11. 1959 a Úmluva o právech dítěte přijatá v r. 1989, deklaruji rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, která musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla plnit svou úlohu (Rodina a ochrana práv dětí).

4. 5 Ženy v práci sociální

Při výčtu událostí, které přispěly k formování profese Alice Masarykové, nemohu opomenout důležitý mezník, který odstartoval historii sociálního školství u nás.

Pro výroční zprávu dívčího lycea v Praze připravila Alice Masaryková článek „Ženy v práci sociální“. V něm předložila svůj názor na ženskou otázku a sociální problematiku v Rakousku a hlavně zde popsala plán na zřízení první řádné sociálně-zdravotní školy, která v českých zemích zatím chyběla. Ve svém článku uvedla, že ženy nemají být konkurentkami mužů, ale mají si hledat vlastní uplatnění. Jako příklad uvedla oblast péče o dítě. S rozšiřující se industrializací přibývalo zaměstnaných žen a zároveň se zvyšovalo množství dětí bez náležité péče, a proto bylo nezbytné hledat nové možnosti, jak nahradit péči zaměstnané matky. Sociální práci označila jako nový obor, kde vzdělané ženy mohou najít zaměstnání. Upozornila na změny v organizaci společnosti a důležitost sociální práce. Poukázala i na ostatní aktuální problémy jako jsou nezaměstnanost, nemoci a alkoholismus. Nabádala k potřebě přejít od dobročinnosti k řádné sociální službě. Tvrdila, že nestačí potřebné lidi obdarovat, ale že je třeba soustavné sociální činnosti založené na teoretických znalostech při řešení bytové otázky, nezaměstnanosti, alkoholismu. Povinností vyškolených sociálních pracovníků je prošetřit sociální případ, nalézt příčinu a navrhnout odpovídající nápravu. Při řešení jednotlivých případů je

nutné užívat sociální techniky. Před peněžními dary upřednostňovala pomoc praktickou, například při hledání zaměstnání, vyhledávání pěstounů pro opuštěné děti, výchově k hygieně atd.

Také uvedla, že pro dobře fungující sociální systém je třeba spolupráce odborníků. Alice Masaryková vyjádřila přesvědčení o vhodnosti lycejniho a gymnazijního vzdělání, jako základu pro odborné sociální vzdělání. Z důvodu různorodosti sociálních problémů je třeba znalostí z více oborů. Alice Masaryková nepochybovala o tom, že brzy dojde ke zřízení sociálních kurzů pro výcvik v sociální práci.

Pro absolventky lycea navrhovala nejdříve kurz ošetřovatelský, prakticky zaměřený, který by sloužil jako příprava pro další dvouletý kurz sociologický. Ten by kromě sociologie obsahoval i úvod do sociální hygieny a sociální teorie. Součástí sociální školy by bylo i praktické oddělení, kde by se studentky věnovaly sociální diagnostice. Jako nejvhodnější délku studia shledala studium čtyřleté, kdy by dívky ve svých 21-22 letech byly připraveny pro své životní povolání. Jako příklady vhodného uplatnění absolventek uvedla místa úřednic u městských a okresních úřadů, jako policejních úřednic a uplatnit by se mohly i na dalších místech, například vykonávání dozoru nad problémovou mládeží. Alice Masaryková zmínila také Spojené státy americké, kde je sociální činnost už rozvinuta. Upozornila také, že i když není správné řídit se zcela cizím vzorem, je zároveň vhodné přesvědčit se, jak se nový obor osvědčil jinde. V závěru Alice Masaryková vyslovila naději, že po chystaných změnách v zákonodárství najde v sociální práci své povolání mnoho českých dívek (Masaryková Garrigue Alice, *Ženy v práci sociální*, Třetí výroční zpráva dívčího lycea Praze-VII s právem veřejnosti za školní rok 1913-1914, s. 5-7).

Alice Masaryková se cítila být povolána k sociální práci možná právě na základě zkušeností z Ameriky. Z výše popsanych důvodů však tehdy nastoupila jako pedagožka, ale ve svém zaměstnání se neomezovala jen na své povinnosti. Její poslání k sociální práci se silně

projevovalo i zde, kdy se snažila zavádět nové aktivity z oblasti sociální péče: „*Přednášela o správné výživě, zdravé sociální hygieně, správném odívání, nebezpečí alkoholismu, o základech filozofie a teologie a propagovala ženskou emancipaci. Na lyceu mimo to pořádala akce na podporu pití mléka a řádné hygieny, angažovala se v dramatickém kroužku a se svými žačkami podnikala občasně výlety do přírody. Vydobyla dále dívkám právo dobrovolné výuky tělocviku, který tehdy nebyl povinným předmětem jako nyní, ale býval mnohdy vyučován jen v prvním ročníku, a sama se ujala řízení jeho hodin.*“ (Lovčí 2007, s. 82)

I při výkonu tohoto povolání se sociální práci věnovala a věřila, že i v českých zemích bude jednou sociální péče na stejné odborné úrovni jako ve Spojených státech amerických. První vzdělávací programy sociální práce byly v USA organizovány už v roce 1898. V této době byly založeny první Settlementy – v New Yorku a Chicagu. Tato střediska nabízela kromě bezprostřední pomoci také poradenství a vzdělávací a rekvalifikační kurzy. Newyorská filantropická škola začínala v roce 1898 jako šestiměsíční letní kurz a až v roce 1910 nabízela dvouletý studijní program. V roce 1920 se už sociální práce vyučovala na devatenácti amerických univerzitách jako magisterské studium (Matoušek a kol. 2001, s. 99-101).

Více než kdy předtím uvažovala Alice Masaryková o zřízení sociální školy v době svého věznění. Ze všech životních událostí ji pobyt ve vězení bezesporu silně ovlivnil, když se sama ocitla v roli člověka v obtížné sociální situaci. Zamýšlela se nad životními podmínkami a sociálními událostmi a hledala v nich souvislosti: „*Otázka zločinu a věznic byla z problémů s nimiž jsem se stále ve své sociální práci stýkala, otázka, která mě nejvíce zajímala, vztah duševního života, tělesného zdraví, ta vedla věznicemi, nemocnicemi a ústavy choromyslných k světlu, vzduchu, vodě v rodinách a ve školách. Nemoc byla v stálé, složité, souvztažnosti se zločinem a chudobou.*“

(AMU AVČR, fond Alice Garrigue Masaryková, karton I, jednotka 3, Válečné paměti, kriminál, II. díl, kapitola VII, s. 2)

Ve vězení si zřejmě uvědomila, že se člověk může dostat do těžké sociální situace, aniž by se o to sám zasloužil svým nezodpovědným chováním. K člověku by mělo být vždy přistupováno s ohledem na jeho důstojnost. *„Duch vězení nebyl dobrý, byl horší než fyzické zařízení vězení. Ženy vězněné byly považovány za tvory živočišných tvorů... scházela úcta k člověku, úcta k člověku.“* (tamtéž, s. 3)

Alice Masaryková byla ve vězení svědkem nedůstojného zacházení a také se setkávala s nevhodně volenou formou komunikace ze strany dozorkyň. *„Pamatuji se, jak bez příčiny na mě křičela dozorkyně – mladé děvče. Vzala jsem ji za rameno a pevně sevřela: „Nekřičte slečno, nejsem hluchá, slyším a jdu kam si přejete.“ Čím více dozorkyně křičela, tím pevněji jsem ji držela a klidně vyzývala k slušnému chování. Nepustila jsem ji, dokud nesnížila hlas. Děvče se pak chovalo ke mně mírně a slušně a jednou mi přineslo růži a mělo milý nesmělý výraz a zřejmou radost ze svého činu.“* (tamtéž, s. 4-5)

Neodborný přístup personálu věznice byl patrný i při kontaktu s mladistvými, („Dozorkyně křičely na děti, tak jako na velké“), kteří zde byli umístěni na jednom místě s dospělými a jejich pobyt zde se odvíjel bez náležité výchovné péče.

„Nevěděly-li dozorkyně, jak se měly chovat s dospělými, neměly ani tušení, co je to výchova mladistvých. Vedle naší cely byla cela mladistvých. Malinký pokojík, v němž bylo napěchováno 5 až 12 děvčat. Po procházce jsem tam několikrát zašla – vzduch k zalknutí. Cela nedospělých byla semenišťem mravní zkázy. Pěkná malá dcerka hajného z Moravy, politicky provinilá byla umístěna v této cele. Inteligentní děvčátko, které vyšlo školu se samými jednotkami, s hrůzou vyprávělo, co tam zažívá. Hoši neměli to tuším mnohem lepší. Když jsme vcházeli na dvůr, chodili jsme kolem třídy, v níž se učili hoši. Byla temná, ponurá a zaznívalo z ní monotónní odříkávání.“ (tamtéž, s. 5)

Alice Masaryková upozornila na skutečnost, že dozorkyně neměly adekvátní vzdělání a výchovná péče o mladistvé s narušeným chováním nebyla systematicky utříděná, a také poukazuje na nevhodný styl výuky. Další nedostatek, na který Alice Masaryková poukazuje, je nedostatek empatie a vstřícného jednání: *„Dozorkyně skutečných vězení měly by do prostředí smutku a hříchu vnášeti jas. Duše bolavé hojit, tvrdé roztávat. K tomu však jest třeba odborného vzdělání, které vede k uvědomělé lidskosti, též nemá ani stínu sentimentální slabosti, jest k tomu třeba lásky...stěbla nalomeného nedolomil.“* (tamtéž, s. 5)

Tímto Alice Masaryková upozorňuje na nebezpečí neodborného přístupu dozorkyň, které může mít za následek negativní formování charakterových vlastností, které pak může být trvalého rázu. Znovu se tak přesvědčila, že je nutné, aby na těchto místech působili pracovníci s odborným sociálním vzděláním, kteří by vhodně zaměřenou výchovou stimulovali uvězněné k motivaci, která by nastartovala proces resocializace.

Dále Alice Masaryková poukazuje na skutečnost, že je potřeba vyhybat se předsudkům: *„Činy, za něž se mnohé ženy dostaly do vězení, byly často výsledkem hříchů dávno jimi zapomenutých. Filiace hříchů jest otázka, jíž se sociální pathologie nesmí vyhnouti. Věda mnohé precizuje a objeví ještě mnoho, co vrhne světlo na oblasti dosud temné, budeme pak žasnouti nad plností slov, že i hřích mstí se do třetího a čtvrtého pokolení. Všechny ženy, s nimiž jsem se setkala, bez výjimky měly nějakou lidskou stránku a projevovala se často s dojemnou dětskostí.“* (tamtéž s. 6)

S předsudky se setkáváme i v současnosti. Tento negativní jev má schopnost přecházení z generace na generaci a je příčinou nálepkování a prisuzování rolí. Alice Masaryková připomíná, že každý klient by se měl posuzovat individuálně a v úvahu by měla být brána celá jeho osobnost.

Dle záznamů Alice Masarykové jednoho dne zavítal do věznice muž, dle vnějšího vzezření „velký pán“ a na chodbě se otázal komisaře:

„*Tak kolikpak tu máte ptáčky, pane doktore?*“ Alice Masarykové se tato otázka dotkla a při první příležitosti komisaře žádala o jeho názor: „*Pane doktore, je to slušné, aby nás pan prezident označoval ptáček? Co myslíte? Považuje se to u Vás za případné?*“ (AMU AVČR, fond Alice Garrigue Masaryková, karton I, jednotka 3, Válečné paměti, kriminál, kapitola VI, s. nečíslovány)

Alice Masaryková se zde pozastavuje nad hanlivým označováním klientů a naznačuje, že u každého klienta – člověka by měla být zachována lidská důstojnost a úcta. Což je jeden ze základních principů, na nichž by měla stát sociální práce. Klienti by neměli být hanlivě nazýváni ani v jejich nepřítomnosti. Tento odkaz Alice Masarykové lze spatřit v současném pojetí sociální práce, jak vyplývá z výběru z Etického kodexu společnosti sociálních pracovníků ČR:

„*2. 1. 2. Sociální pracovník jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů.*

2. 1. 3. Sociální pracovník pomáhá se stejným úsilím a bez jakékoliv formy diskriminace všem klientům. Sociální pracovník jedná s každým člověkem jako s celostní bytostí. Zajímá se o celého člověka v rámci rodiny, komunity a společenského a přirozeného prostředí a usiluje o rozpoznání všech aspektů života člověka. Sociální pracovník se zaměřuje na silné stránky jednotlivců, skupin a komunit a tak podporuje jejich zmocnění.

2.1.7. Sociální pracovník je si vědom svých odborných a profesních omezení. Pokud s klientem nemůže sám pracovat, předá mu informace o dalších formách pomoci. Sociální pracovník jedná s osobami, které používají jejich služby (klienty) s účastí, empatií a péčí.“ (Etický kodex společnosti sociálních pracovníků)

Po propuštění z vězení se Alice Masaryková začala opět zajímat o sociální práci a nemohla se dočkat samostatné republiky, kde by měl být starý systém dobrovolné sociální práce nahrazen veřejnou sociální péčí vybudovanou na demokratických principech. Ta by měla být

organizována systematicky, na vědeckém základě a měli by se jí věnovat vyškolení sociální pracovníci (Skilling 2001, s. 92).

Pobyt ve vězení Alici Masarykovou beze sporu ovlivnil jak z hlediska profese, tak z hlediska vlastní osoby. „*Odsuzovala jsem svou apolitičnost a pasivnost: lidské předsudky a lidské řeči na mě mívaly veliký vliv. Z bouře, která otřásla mou bytostí do kořenů, vynesla jsem si životní vhled. Nevyhraněná touha po skutečných hodnotách, která byla v mé duši, změnila se v aktivní podstatu mého života: dostala jsem odvalu ve světě a práci stát sama, opírajíc se jedině o Boha, jednotící lásku; uvědomovala jsem si své lidské právo, věřit v člověka a pomáhat mu – žádná moc světa nemohla mě o toto právo připravit.*“ (AMU AVČR, fond Alice Garrigue Masaryková, karton I, jednotka 6, náčrtky a poznámky ke kriminálu, kapitola VIII, s. 2)

5. Shrnutí

Alice Masaryková měla odhodlání pomáhat lidem a zmírňovat lidské utrpení. Studium medicíny přerušila mimo jiné i proto, že tato činnost nebyla přesně ta pomoc, kterou si představovala. Podle ní byla práce lékaře příliš materialistického zaměření (Skilling s. 67).

Sociální problémy, které se vyskytovaly na začátku 20. století, se proměňovaly a po 100 letech získaly jinou podobu. Alice Masaryková doporučovala postupy jejich řešení, jaké se užívají i v současnosti. Její návrhy, doporučení a postupy jsou dle mého názoru založeny na zdravém úsudku. Alice Masaryková měla pro výkon sociální práce vrozené předpoklady a přirozený cit. Její povaha jí umožňovala chápat jinakost lidských povah a mít porozumění pro selhání některých jedinců ve svém životě i ve společnosti.

Navzdory tomu, co ve svém plodném životě pro obor sociální práce vykonala, není její jméno často zmiňováno. Její odkaz pro sociální práci však není úplně zapomenut: *„Připomeňme pozitivní krok amerického velvyslanectví v Praze, které každoročně uděluje cenu Alice Garrigue Masarykové v oblasti sociální práce.“* (Alice Masaryková, zakladatelka české sociální práce)

Domnívám se, že i když se od doby působení Alice Masarykové podstatně zvýšila životní úroveň obyvatelstva, sociální problémy nevyzimely, jen se změnily. Potřeba sociální pomoci, podpory, empatie a uznání je aktuální i dnes, jen je potřeba stejně jako na začátku minulého století hledat nová řešení a formy práce, usilovat o účinnou sociální politiku státu, a tím i o zvýšení společenského statutu sociální práce. Ve stejném duchu vyznívá i poslední příspěvek: *„Každý sociální pracovník a pracovníce v hloubi duše čeká, kdo z řad českým politiků či političek vystoupí a stane se člověkem, jako byla patronka sociálních pracovníků, doktorka Alice Masaryková. Pak snad můžeme doufat, že profesionalita sociální práce opět rozkvetne a dosáhne stejné úrovně a společenského uznání jako v sousedních západních zemích.“* (Alice Masaryková, zakladatelka české sociální práce)

Závěr

Dr. Alice Garrigue Masaryková vyrůstala v láskyplném prostředí za podpory pokrokově smýšlejících rodičů. V plné míře využila možnosti vzdělání, kterého se v tehdejší patriarchální společnosti dalo dosáhnout. Inspirována zahraničními zkušenostmi v oblasti sociální práce, započala profesionalizaci tohoto oboru ve své vlasti a položila tak základy sociální práce v českých zemích. Svě práci obětovala veškerý svůj čas i osobní život. Výsledkem je dodnes fungující systém sociální péče.

Její nadšení pro sociální práci a její životní směřování jistě z velké části podpořilo přesvědčení obou rodičů v konání dobra, spravedlnosti a schopnosti myslet na druhé. Činy Alice Masarykové byly bezesporu ovlivněny otcovými názory, jeho politickým a náboženským přesvědčením a svou roli nepochybně sehrál i okruh lidí, se kterými se díky otcovu zaměření dostala do kontaktu. Nelze opomenout ani možnosti cestovat do zahraničí a její jazykové znalosti. Matčin životní náhled, víra a láska k bližním ji vedly k tomu, že jí nebyl lhostejný život a sociální podmínky ostatních lidí. Lze však předpokládat, že mnohé z těchto darů by nebyly využity, pokud by chyběla její vůle, pracovitost, ctižádostivost, obětavost a smysl pro povinnost.

Ve své bakalářské práci jsem zdokumentovala nejdůležitější životní události, které ovlivnily profesionální zaměření Alice Masarykové. Kromě profesionální dráhy jsem se věnovala i osobnímu životu. Shromáždila jsem fakta o její angažovanosti, zásluhách a výsledcích především v oboru sociální práce, ale i v dalších oborech, které souvisí se zlepšením životních podmínek lidí. V závěrečné části jsem se zabývala odkazem Alice Masarykové, který i dnes pro svou aktuálnost ovlivňuje současné pojetí sociální práce.

Při výčtu všech zásluh Alice Masarykové je zarážející, že tato obdivuhodná osobnost je veřejnosti takřka neznámá. Tato bakalářská práce proto může být prakticky využita pro studenty sociální práce i pro širší veřejnost a přiblížit osobnost Alice Masarykové i počátky české sociální práce.

Použitá literatura

ABRAMSOVÁ, L. *Zrození moderní ženy, Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.

AUTORSKÝ KOLEKTIV KRHUTOVÁ L., POTMĚŠIL M., NOVOSAD L., MICHALÍK J. *Občané se zdravotním postižením a veřejná správa*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005.

DALY, B, J. *Na úsvitě radikalismu*. Praha, Jan Laichter, 1910.

DORAZIL, O. *Čs. Červený kříž*. Praha: Československý Červený kříž, 1929.

DORAZIL, O. *Mezinárodní Červený kříž v historii světové*. Praha: Československý Červený kříž, 1927.

HÁJKOVÁ, D., SOUKUP, J. *Milá mama / Dear Alice, Korespondence Alice a Charlotty Masarykových 1915-1916*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001.

JEŘÁBKOVÁ, K. a kolektiv. *Lidé se zdravotním postižením – historické aspekty*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2013.

LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

LOVČÍ, R. *Alice Garrigue Masaryková – život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007.

LOVČÍ, R. *Alice Garrigue Masaryková – život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007. In AMU AV ČR, fond Alice Garrigue Masaryková, karton 2, jednotka 9, Literární činnost. Poznámky převážně sociologické, přednášky, zápisy; vzpomínka na rok 1918.

MACHAČOVÁ, J., MATĚJČEK, J. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2010.

MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001.

MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2007.

MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005.

MASARYKOVÁ, G, A. *Dětství a mládí, Vzpomínky a myšlenky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994.

MASARYKOVÁ, G, A. *Vzpomínám....* Praha: Vladimír Žikeš, 1948.

MASARYKOVÁ, G, Ch. *Listy do vězení*. Praha: Vladimír Žikeš, 1948.

MICHALÍK, J. *Právo, společnost a zdravotní postižení*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2013.

Ottova encyklopedie, Česká republika, 4. Historie, Stát a společnost, Ottovo nakladatelství, s. r. o., Praha, 2006.

POLÁK, S. *Charlotta Garrigue Masaryková*. Praha: Mladá fronta, 1992.

SKÁLA, J. (MASARYKOVÁ, A.). *Helena Kellerová, Případ slepé a hluchoněmé spisovatelky a socialistky*. Praha: A. Svěcený, 1915.

SKILLING, H. G. *Matka dcera, Charlotta a Alice Masarykovy*. Praha: Gender Studies o. p. s., 2001.

ŠVEJNOHA, J. *Historie Mezinárodního Červeného kříže*. Praha: Úřad Českého Červeného kříže, 2008.

Časopisy

Naše doba. roč. 10, č. 10, 11. Praha: Jan Laichter 1903.

Naše doba. roč. 11, č. 2. Praha: Jan Laichter 1903.

Nová kultura. roč. IV, č. 12. Praha: Jaroslav Barth 1911.

Nová kultura. roč. V, č. 1. Praha: Jaroslav Barth 1911.

Nová kultura. roč. V, č. 5. Praha: Jaroslav Barth 1911.

Ženská revue. roč. 6. Brno: Zdenka Wiedermannová 1911.

Ženská revue. roč. 6. Brno: Zdenka Wiedermannová 1911-1912.

.

Ostatní zdroje

AMU AV ČR: fond Alice Masaryková.

MASARYKOVÁ, G. A. *Ženy v práci sociální*. Třetí výroční zpráva dívčího lycea Praze-VII s právem veřejnosti za školní rok 1913-1914. Praha.

Internetové zdroje

AKTUALNE.CZ (19. 4. 2013). Historie svátku Den matek [on-line]. Dostupný 28. 11. 2014 z <http://www.aktualne.cz/wiki/domaci/historie-den-matek/r~i:wiki:3725/>.

LÍMOVÁ, M., PKSP (akt. 3. 9. 2002). Historie SOCP [on-line]. Dostupné 29. 11. 2014 z <http://www.pksp.cz/historiesocp.html>.

MLČOCH, Z. Závislost [on-line]. Dostupné 9. 12. 2014 z <http://www.alkoholik.cz/zavislost/>.

NOVINKY, ČTK (12. 5. 2014). Každý Čech vypije ročně v průměru 13 litrů čistého alkoholu [on-line]. Dostupné 19. 11. 2014 z <http://www.novinky.cz/domaci/335998-kazdy-cech-vypije-rocne-v-prumeru-13-litru-cisteho-alkoholu.html>.

MPSV. Rodina a ochrana práv dětí [on-line]. Dostupné 19. 11. 2014 z <http://www.mpsv.cz/cs/4>.

SPOLEČNOST SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR. Etický kodex společnosti sociálních pracovníků [on-line]. Dostupné 8. 11. 2014 z http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspr.pdf.

PUSKAJLEROVÁ, I. (29. 12. 2013). Alice Masaryková, zakladatelka české sociální práce [on-line]. Dostupné 9. 12. 2014 z <http://mail.e-republika.cz/article2331-Alice-Masarykova-zakladatelka-eske-socialni-prace>.

RAŠ, J. Za ostřízlivění národa [on-line]. Dostupné 19. 11. 2014 z <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2009/4/-za-ostrizliveni-naroda-/>.

TOTEV, J. Únor 1948 – co následovalo [on-line]. Dostupné 4. 12. 2014 z http://totalita.cz/1948/1948_05.php

WALLA, P. Jak se léčí alkoholismus [on-line]. Dostupné 7. 12. 2014 z <http://alkohol-alkoholismus.cz/alkoholismus-je-nemoc/jak-se-leci-alkoholismus>.

Zákony

Listina základních práv a svobod [on-line]. Dostupné 19. 11. 2014 z <http://zakony.centrum.cz/listina-zakladnich-prav-a-svobod/hlava-1>.

Příloha 1.

Alice Garrigue Masaryková

(Skilling 2001, s. 104)

Anotace

Příjmení a jméno autora: Kostrhounová Marcela

Název katedry a fakulty: Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, Filozofická fakulta

Název bakalářské práce: Alice Garrigue Masaryková

Počet znaků: 91 664

Počet příloh: 1

Počet použitých zdrojů: 43

Klíčová slova: Alice Garrigue Masaryková, sociální práce, sociologie, Červený kříž, publikační činnost, životopis, vzdělání

Anotace

Bakalářská práce popisuje život a dílo Alice Garrigue Masarykové, významné osobnosti sociální práce a zakladatelky sociologie u nás. Práce se skládá z životopisné části, která představuje osobní i pracovní oblast této osobnosti, druhá část popisuje její dílo, především činnost a zásluhy v Československém Červeném kříži. Další úsek poukazuje na sociální práci na začátku 20. století v kontextu s Alicí Masarykovou. Závěr je věnován odkazu Alice Masarykové v sociální práci.

Annotation

Bachelor thesis describes the life and work of Alice Garrigue Masaryk, the significant expert in social work and founder of sociology in the Czech Republic. The thesis consists of biographical section, which represents the personal and working part of her life, the second part describes her works, especially activities and achievements in the Czechoslovak Red Cross. Next section points out the social work at the beginning of the 20th century in context of Alice Masaryk. The conclusion is focused on legacy of Alice Masaryk in social work.

Keywords

Alice Garrigue Masaryk, social work, sociology, The Red Cross, publishing, biography, education